

## BYTOVÉ SEMINÁŘE FRANCOUZSKÝCH FILOZOFŮ V BRNĚ

CONFÉRENCES CLANDESTINES DES UNIVERSITAIRES FRANÇAIS À BRNO

PETRA PICHLOVÁ

MZM – Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření (ODKAZ)

### ABSTRACT:

The focus of the article are the underground home seminars held by French philosophers in Brno. These seminars took place in the second half of the 1980's in the apartment of Jana and Milan Jelinek. The timing and factual context of these seminars is also mentioned. The introduction of the article describes Milan Jelinek's relation to French culture, which began at the time of his forced labour experience during World War II in Wiener Neudorf and his subsequent imprisonment by the Nazis. Further, the article reflects on Jelinek's lectureship at the Sorbonne in Paris in 1965–1966. The next part of the article describes the situation of unofficial education in Brno and the establishment of the first foreign foundations, which helped Czechoslovak scholars. Due to the francophone focus of the article, attention is paid mainly to the origin and development of the Association Jan Hus in Paris. The most extensive part of the article is dedicated to underground home seminars held by French philosophers. In relation to the political events in Czechoslovakia in 1989, it also looks at the establishment of the Czechoslovak Jan Hus Educational Foundation in 1990 and its cooperation with Parisian Jan Hus Association (especially the intensive courses of the Summer School of French Philosophy). The final part of the article discusses the samizdat titles related to francophone underground home seminars, published and distributed in the edition *Sources (Prameny)* by Bronislava and Jiří Müller.

**KEY WORDS:** Milan Jelinek, forced labour during WW2, imprisonment, Jana Jelinková, underground home seminars, unofficial activities, French philosophy, Association Jan Hus, Catherine Audard, Jean-Pierre Vernant, Nathalie Roussarie, French lecturers, reports, Jan Hus Educational Foundation, Summer School of French Philosophy, samizdat, translations, scientific literature, computer, Jiří Müller, Bronislava Müllerová, edition *Prameny*.

### ÚVOD

Kulturní vazby mezi českým a francouzským prostředím mají hluboké kořeny. Jsou natolik pevné, že je nezpřetrhaly ani časy politické nesvobody. V době, kdy bylo některým intelektuálům zakázáno přednášet na univerzitách, začaly vznikat tajné bytové semináře. Organizátoři těchto seminářů však brzy poznali, že pouze české kulturní prostředí, izolované od okolního světa, posluchačům přestává stačit. A tak byly podniknuty první kroky za ostatní dráty hranic. Do zahraničí byla propašována prosba o pomoc českým vzdělancům. Byly osloveny vybrané zahraniční univerzity, zda by měly odvahu vyslat své profesory tajně přednášet do Československa. Prosby byly vyslyšeny. První bytové semináře se konaly nejprve v Praze, brzy následovalo Brno a Bratislava. Také na druhé straně se působnost zahraničních organizací, které se rozhodly pomoci československým vzdělancům, rozšířila do dalších zemí. Po vzniku Jan Hus Educational Foundation (dále Vzdělávací nadace Jana Husa a Nadace) v Oxfordu následoval vznik Association Jan Hus (dále Asociace Jana Husa a Asociace) v Paříži, a tím se otevřela cesta k neoficiální česko-francouzské spolupráci. V této práci se zaměříme na bytové semináře s francouzskými přednášejícími, které se konaly v domácnosti manželů Jany a Milana Jelínkových v Brně. Jádrem práce je popis průběhu jednotlivých přednášek, ale pozornost věnujeme také jejich časovým a věcným souvislostem. Nastíníme proto nejen genezi vztahu Milana Jelínka k francouzské kultuře, ale

také situaci neoficiálního vzdělávání v Brně před konáním zahraničních seminářů. Chybět nemůže popis okolností vzniku Association Jan Hus a souvislost bytových seminářů s brněnskou samizdatovou produkcí. Při tvorbě článku jsme vycházeli nejen z dostupné literatury, ale především z fondů Milana Jelínka a Jan Hus Educational Foundation, jež jsou uloženy ve sbírce Moravského zemského muzea, a z rozhovorů a korespondence s pamětníky.

### MILAN JELÍNEK A FRANCIE

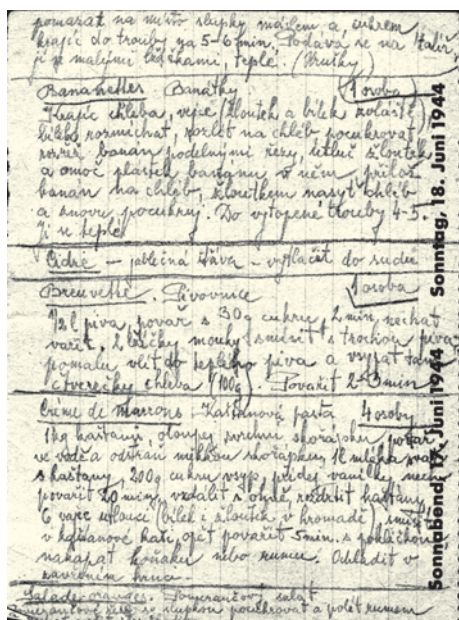
K francouzské kultuře měl Milan Jelínek blízko již od svého mládí. Francouzštinu se začal učit na střední škole, znalost tohoto jazyka mu přišla vhod i během jeho nuceného nasazení ve Wiener Neudorfu v letech 1942–1944. Během své pracovní činnosti – vydávání stravovacích listků – přišel do kontaktu mimo jiné také s Francouzi, kteří ve velké většině úřední německý jazyk neovládali. Ve stejném oddělení pracovala Francouzka Yvetta Devillardová, s níž se během svého pracovního pobytu sblížil. Jejich vzájemná setkávání a konverzace pro něj znamenala zároveň zdokonalování ve francouzštině. Ve Wiener Neudorfu se setkávali jen půl roku, ale jejich životní dráhy se náhodou<sup>1</sup> opět protnuly v 50. letech. Přátelství pak vytrvalo až do smrti Devillardové v roce 2008. Také během Jelínkova věznění za odbojovou činnost hovořili mnozí jeho spoluvězni francouzsky. Sblížil se hlavně s Marcellem Deldaělem, původně Belgičanem. S ním a s celou jeho rodinou udržoval přátelský kontakt i po skončení války.<sup>2</sup> Francouzština svým způsobem pomohla Jelínkovi také v nejtěžších chvílích jeho života, a to při transportu z waldheimského vězení do Plavna: „Noc v transportní cele byla zlá. Nebyl v ní dostatek vzduchu, postele stačily jen pro polovinu vězňů, sužovaly nás vši a štěnice a občas nás budil řev strážce. Spát se nedalo. Ale já jsem měl štěstí na souseda, byl to Francouz, povoláním kuchař. Začali jsme si povídat o české a francouzské kuchyni a strávili jsme noc tím, že mi Francouz diktoval kuchařské recepty. Sešitek s francouzskými recepty jsem si zachoval jako vzpomínku na poslední noc ve Waldheimu.“ (JELÍNEK 2018, 56)<sup>3</sup>



Obr. 1. Milan Jelínek (vpravo) se svým přítelem a bývalým spoluvězněm Marcellem Deldaělem v belgickém městě Mouscron.

Image 1. Milan Jelínek (à droite) avec son ami et ancien codétenu Marcel Deldaël à Mouscron en Belgique.

Přímo ve Francii pobýval Milan Jelínek v letech 1965–1966, kdy jej československé Ministerstvo školství pověřilo výukou na pařížské Sorbonně. Jako lektor češtiny nastoupil v letním semestru roku 1965. V úzkém pracovním (a později i přátelském) kontaktu byl se svým přímým nadřízeným, vedoucím Sekce slovanských studií na filozofické fakultě pařížské univerzity Henrim Granjardem. Vzhledem ke Granjardovu literárněhistorickému zaměření také Jelínek otevřel nejprve kurzy věnované dějinám české literatury. Na Sorbonně se kromě pedagogické činnosti věnoval i dalším kulturním aktivitám, podílel se například na budování místní bohemistické knihovny: „Vypracoval jsem tedy seznam knih, které byly pro český lektorát potřebné, a požádal jsem o jejich darování československé ministerstvo školství a kultury. To skutečně poslalo Sekci slovanských studií 120 svazků. Granjard se pak odvděčil darem romanistických knih v hodnotě asi 200 franků brněnské Filozofické fakultě. Z Paříže jsem se obrátil na větší československá nakladatelství se žádostí, aby se účastnila budování české knihovny na Sorbonně, a získal jsem víc než 200 svazků.“ (JELÍNEK 2018, 150) Díky Henrimu Granjardovi se Jelínek seznámil také s Yvesem Millemtem, který přednášel českou gramatiku na École des langues orientales vivantes. V této škole se vyučující zaměřovali především na praktickou češtinu a její vývoj, kdežto na filozofické fakultě na Sorbonně se vyučovalo spíše teoreticky. Mohlo tak dojít ke spolupráci obou pracovišť, která se ve své výuce vzájemně doplňovala: „Vztahy s Orientální školou byly užitečné, studenti mohli kombinovat obojí druh přednášek a cvičení.“ (JELÍNEK 2018, 148) Přátelský vztah navázal také s Milletovým asistentem českého původu, který se usadil v Paříži – Françoisem Ondrovčíkem. Prohlubování českých a francouzských kulturních vzeb se kromě svého působení na akademické půdě věnoval Milan Jelínek i ve svém volném čase. Vstoupil do společnosti France-Tchécoslovaquie, kde se seznámil nejen s francouzskými čecho-



Obr. 2. Listek s recepty, které Milanu Jelínkovi diktoval jeho francouzský spoluvězeň během věznění ve Waldheimu.

Image 2. Une feuille des recettes dictées à Milan Jelínek par son codétenu français lors de son emprisonnement à Waldheim.



Obr. 3. Milan Jelínek v době svého lektorského působení v Paříži v akademickém roce 1965/1966.

Image 3. Milan Jelínek pendant de son séjour à Paris au cours de l'année académique 1965/1966.

fily, ale také s některými československými emigranty, například s Pavlem Tigridem. (JELÍNEK 2018, 149)

Milan Jelínek strávil v Paříži jako lektor češtiny akademický rok 1965/1966, celkem se jednalo o tři semestry. Zhruba o dvacet let později, v době konání tajných bytových seminářů, se tento Jelínkův lektorský pobyt stal krycím zdůvodněním přítomnosti francouzských přednášejících v jeho bytě. Pro případ vyzrazení bylo připraveno následující vysvětlení: „Milan Jelínek se s příslušným profesorem či profesorkou seznámil v šedesátých letech během svého lektorského působení na Sorbonně a využil příležitosti jeho či její návštěvy, aby se s přáteli podělil o novinky z francouzské filozofie.“ (DAYOVÁ 1999, 156)

### BYTOVÉ SEMINÁŘE V BRNĚ

Vznik bytových seminářů v Československu úzce souvisel s nástupem totalitního vládnoucího režimu a s jeho restrikcemi vůči svobodně smýšlejícím intelektuálům. První tajné semináře proto vznikaly v 50. letech 20. století, kdy byli z univerzit propouštěni režimu nepohodlní vyučující. Ti většinou po propuštění zastávali manuální profese, zároveň se ale sami vzdělávali ve svém původním oboru a poznatky chtěli předávat dále. Tato tajná setkání ještě neměla ambice vyrovnat se oficiální univerzitě, vytvořit paralelní vyučovací systém: „Bytové semináře původně nevznikaly ze snahy poskytovat možnost studia jiným lidem, kterým to režim znemožnil.“ (GRAEVENITZ 2009, 26) Podobně tomu bylo v době normali-



Obr. 4. Manželé Bronislava a Jiří Müllerovi a Milan Jelínek se syny Milanem, Petrem a Otou při společném výletu na Pálavu v roce 1986. Fotografovala Jana Jelínková.

Image 4. Bronislava et Jiří Müllerovi et Milan Jelínek et ses fils Milan, Petr et Ota lors d'une promenade à Pálava en 1986. La photo a été prise par Jana Jelínková.

zace 70. let 20. století. Teprve po vzniku Charty 77 vznikla myšlenka „sestavit pro mladé lidi, kteří byli vyloučeni z vyššího vzdělání, vzdělávací program“. (GRAEVENITZ 2009, 27) Nejvíce bytových seminářů se konalo logicky v hlavním městě Československa, v Praze<sup>4</sup>. Ani Brno však nezůstalo dlouho stranou tohoto neoficiálního dění.

Semináře v domácnostech brněnských intelektuálů vznikaly spontánně a konaly se ještě před založením britské Jan Hus Educational Foundation. Zpočátku se, jak již bylo řečeno, jednalo o setkání osob, které pojila orientace na podobný okruh zájmů. Nejčastěji se vedly debaty o politice, historii, literatuře, umění, ekologii. Významné byly schůzky, které se uskutečňovaly od roku 1978 v bytě filozofky, teoložky a především morální autority brněnského disentu Boženy Komárkové. Duchovním otcem těchto setkání byl Jiří Müller, který také koncipoval jejich průběh. Setkání nebyla improvizovanými debatami. Naopak měla pevnou strukturu, kdy účastníci ve svých debatách vycházeli ze společné četby konkrétních textů této filozofky. Vzhledem k jejímu zaměření se dotýkali převážně témat historických a filozofických. V roce 1983 na tato setkání navázala činnost tzv. M-klubu<sup>5</sup>, jehož členové se scházeli v různých domácnostech a debatovali zejména o politice a politologii. S M-klubem byla spjata hlavně jména Jaroslava Šabaty a Jaroslava Mezníka. Roku 1987 byla v Brně obnovena Masarykova společnost, jejíž členové (Josef Podsedník, Dušan Slávik, Milan Jelínek, Jan Šimsa a Jaroslav Mezník) se scházeli v bytě Dušana Slávika. (MEZNÍK 2005, 274–275) Do roku 1989 se klade vznik tzv. brněnských fór, u jejichž zrodu stáli architekti Jan Sapák, Petr Hruša a Petr Pelcák. Předmětem debat byla ekologická problematika, „oficiálním pořadatelem byl Český svaz ochránců přírody Kamenná kolonie“. (JELÍNEK 2010, 19) Literární setkání se konala například v rodině manželů Kotrých nebo u herce Františka Derflera. Pořádala se autorská čtení spisovatelů, jimž nebylo umožněno vydávat knihy oficiální cestou. O literární vědě a estetice se diskutovalo v domácnostech Jiřího Trávnicka a Sylvy Bartůškové. Těchto setkání v soukromých bytech se v době nesvobody uskutečnilo mnoho a lze je jen stěží dopodrobna zmapovat.<sup>6</sup> Společným prvkem však bylo, že se jednalo spíše o zájmová neoficiální setkání odborníků a laických zájemců. Jejich sdílení vědomostí, poznatků, postřehů nemělo ambice být klasickým výukovým seminářem, který by nahrazoval univerzitní přednášky.

Výukové přednášky, vedené odborníky na dané téma a de facto konkurující oficiálnímu univerzitnímu vzdělávání, se konaly až v souvislosti se vznikem Charty 77. Měly být obdobou polské tzv. létající univerzity. Tato česká obdoba létající univerzity, či „antiuniverzita“ fungovala jak v Praze, tak v Brně. V Praze se nazývala též „Patočkova univerzita“ a později úzce souvisela s konáním tajných bytových seminářů s britskými přednášejícími vysílanými do ČSSR oxfordskou Jan Hus Educational Foundation a pařížskou Association Jan Hus.<sup>7</sup> (GRAEVENITZ 2009, 27) V čele této moravské „antiuniverzity“ neoficiálně stanul brněnský historik Jan Tesař. Přednáškami z dějin české literatury byl v Brně pověřen Milan Uhde. Na tuto krátkou epizodu ze svého života vzpomíná v knize *Rozpomínky. Co na sebe vím*: „Nabídl jsem, že promluví o šesti českých klasikách devatenáctého století: Máchovi, Tylovi, Erbenovi, Němcové, Havlíčkovi a Nerudovi. Mínil jsem posléze dospět do současnosti. Našli se stateční lidé, kteří dali pro celou akci k dispozici své byty, a vypadalo to, že nebude nouze ani o publikum. Mladí evangelíci, děti chartistů a jejich známých, ale i příslušníci starší generace vytvořili okruh zájemců, jejichž počet odhaduju na několik desítek, ale poněvadž si některé kurzy konkurovaly, pokud jde o dobu konání, je má představa o ‚frekventantech‘ hodně nepřesná. [...] Přednášku o Máchovi jsem proslovil a stejně bez překážek proběhly i mé další lekce, jen adresy bytů se měnily. Znění někdo z posluchačů nahrál a pak se šířilo do dalších domácností a rodin. Jenže ze všech přednášejících jsem byl jediný, komu se podařilo rozvrh bezezbytku dodržet. Ostatní ‚létající profesori‘ byli zřejmě lépe hlídáni; někteří přednášeli jen jednou nebo dvakrát, jiným neumožnila policie ani jediné setkání s posluchači.“ (UHDE 2013, 398) Mezi další „létající profesory“ měli patřit ještě například Jaroslav Šabata, Jan Šimsa nebo Zdeněk Vašíček. Tato „antiuniverzita“ byla již od počátku pod přísným dohledem tajné policie, trvala proto jen velmi krátce.

U samého zrodu prvního brněnského semináře, na němž přednášel zahraniční lektor, stála Alena Hromádková, která měla pozitivní zkušenosti s pražskými bytovými semináři. Ona sama tehdy seminář neorganizovala, ale dokázala přemluvit filozofa Zdeňka Vašíčka, aby se organizace ujal on. V dubnu roku 1981 se tak do Brna mohla vydat první zahraniční návštěva – anglický filozof Roger Scruton, doprovázený Lenkou Dvořákovou. Ve Vašíčkově brněnském bytě již byla nachystaná skupina posluchačů skládající se zejména z levicově orientovaných disidentů. První přijetí Rogera Scrutona nebylo nejvřelejší: „Zdá se však, že se dlouho očekávaná událost příliš nevydařila. Brněnští disidenti nevěděli, co mohou očekávat, a vyjádření názorů sahajících daleko mimo jejich zkušenost je překvapilo. Ze zmatku i úcty ke svému hostu většinou mlčeli. Scruton, navyklý na dychtivost a pronikavé otázky mladých pražských studentů, zjistil, že mu tento nedostatek odezvy znesnadňuje definici a vysvětlení provokativních názorů, které právě vyslovil. Večerní seminář skončil rozpačitě.“ (DAYOVÁ 1999, 130) Přesto však tato první návštěva Rogera Scrutona skutečně znamenala začátek spolupráce Brna s Oxfordem, byť ještě nedošlo k přímé domluvě na konání bytových seminářů. Následujícího dne se totiž s Rogerem Scrutonem setkali Bronislava a Jiří Müllerovi, důležití organizátoři brněnského neoficiálního kulturního života. S opatrností Müllerovi vlastní byla na této první schůzce dojednána zatím jen finanční podpora pro jejich samizdatové nakladatelství. Svě obavy v počátcích spolupráce s Rogerem Scrutonem vylíčil Jiří Müller v rozhovoru s Pavlem Urbáškem v knize *Vítězové? Porážení?*: „Já jsem nevěděl, jak na něj mám pohlížet, protože mě zajímaly dlouhodobé věci, dlouhodobá spolupráce. Kdežto on sem přijel, za dva dny odjede, tak o čem to je? Požádal jsem ho o dvě konkrétní věci, které jsem potřeboval. A ty věci nebyly nijak složité, ale vyžadovaly určitý zájem, určitou práci. On je splnil během půl roku. To bylo pro mě znakem důvěryhodnosti a při další příležitosti jsme se bavili už o tom, že je schopen pro nás dělat věci, které bychom chtěli.“ (URBÁŠEK 2005, 599) O bytových seminářích byla proto řeč až při druhé návštěvě Rogera Scrutona v Brně v říjnu roku 1981. V této době si začali Jiří Müller společně se svojí manželkou Bronislavou vytvářet představu o podobě brněnských bytových seminářů konaných ve spolupráci s Jan Hus Educational Foundation. Na rozdíl od pražských seminářů neměly být ty brněnské určeny pouze úzkému okruhu vzdělanců, ale širší „šedé zóně“, a to ze dvou důvodů. Jednak chtěli manželé Müllerovi vytvářet jisté propojení mezi zahraničními vzdělanci a zejména mladými lidmi, kteří mohli nové poznatky přenášet dál: „To první východisko bylo, že přednášky bych rád užil k budování oněch mostů, to znamená ne přednášky pro disent.“ (URBÁŠEK 2005, 599) A jednak díky zaměření mimo úzké disidentské kruhy neměly semináře poutat pozornost Státní bezpečnosti: „Naopak přednášky s vyloučením disentu, takže já jsem tady od roku 1985 organizoval v Brně přednášky, jejichž výsledkem bylo 66 seminářů během pěti let bez policejního zásahu, a na žádné této přednášce jsem nebyl.“ (URBÁŠEK 2005, 599) Müllerovi sami se přednášek nikdy neúčastnili, přednášky se samozřejmě nemohly konat v jejich bytě, neboť oba byli pod hledáčkem Státní bezpečnosti. Právě oni ale od počátku fungovali jako skrytí hybatelé, organizátoři těchto akcí. Jiří Müller cíleně, pragmaticky vybral tři brněnské rodiny<sup>8</sup>, v jejichž domácnostech se bytové semináře odehrávaly. Manželé Eva a Petr Oslzlí hostili britské přednášející, manželé Jana a Milan Jelínkovi francouzské hosty a manželé Marie a Jaroslav Blažkeovi německé přednášející. Díky Müllerově promyšlené taktice se první seminář s britským přednášejícím konal již v prosinci roku 1984, s francouzským přednášejícím pak v květnu roku 1986.

## ASSOCIATION JAN HUS

Kulturní vztahy Československa s Francií byly historicky mnohem delší a intenzivnější než s Velkou Británií. Přesto ale pařížská Association Jan Hus vznikla později než oxfordská Jan Hus Educational Foundation. U zrodu Asociace Jana Husa stála francouzská filozofka **Catherine Audardová**<sup>9</sup>, která se podílela rovněž na vzniku britské Vzdělávací nadace

Jana Husa. Ve Francii využila svých kontaktů mezi pařížskými vzdělanci a obrátila se na ně s žádostí o pomoc československým intelektuálům. Na její prosbu okamžitě reagovali Jacques Derrida<sup>10</sup>, Jean-Pierre Vernant<sup>11</sup> a Maurice de Gandillac<sup>12</sup>. Váhavě se vyjádřil Paul Ricœur<sup>13</sup>, byť byl oproti Derridovi<sup>14</sup>, Vernantovi i Gandillacovi svázán jako blízký spolupracovník Jana Patočky s Československem mnohem těsněji. Důvodem byly obavy o bezpečí jeho pražských přátel. I když se členem Asociace nikdy nestal, později jí poskytoval velkou vnější podporu. (DAYOVÁ 1999, 80) V květnu roku 1980 svolala Catherine Audardová na Sorbonnu shromáždění několika desítek francouzských filozofů. Na shromáždění vystoupili s výzvou k podpoře československých vzdělavců Kathy Wilkesová<sup>15</sup> a Alan Montefiore<sup>16</sup>. Seznámili přítomné také s fungováním britské Jan Hus Educational Foundation. Překvapující byla reakce francouzských filozofů, kteří „měli o své činnosti jinou představu než Britové a nechápali, proč by nemohli veřejně navštěvovat jak Karlovu univerzitu, tak disidentské semináře. Britové od počátku trvali na tom, že se zajímají výhradně o filozofii, zatímco Francouzi zaujali výrazně politický postoj.“ (DAYOVÁ 1999, 80)

První zasedání, které předcházelo vlastnímu ustavení Asociace, se konalo 21. prosince 1980. Dle francouzského zákonodárství musela mít Asociace jinou strukturu než britská Nadace (i proto se jejich názvy odlišují). Členové Asociace platili roční příspěvky a museli se účastnit výroční valné hromady. „Vnitřní uspořádání francouzské organizace bylo složitější a vůči veřejnosti otevřenější než u nadace britské, která se kromě jádra aktivních členů správní rady skládala jen z volné a neoficiální sítě dárců, přednášejících a příznivců.“ (DAYOVÁ 1999, 81)

Ustavující zasedání se konalo 1. února 1981 v École normale supérieure v Paříži a účastnilo se ho dvacet šest filozofů včetně například Jacquesa Derridy či Jean-Françoise Lyotarda<sup>17</sup>. Byli zvoleni funkcionáři Asociace – předsedou se stal **Jean-Pierre Vernant**, místopředsedou **Jacques Derrida** a tajemnicí Catherine Audardová, kterou v roce 1983 nahradila **Nathalie Roussariová**<sup>18</sup>. (DAYOVÁ 1999, 82) Co se týče finanční stránky Asociace, dlouhou dobu byly jejím jediným finančním zdrojem členské příspěvky. „V roce 1982 se asociace poprvé ucházela o podporu u francouzského Ministerstva pro zahraniční styky, ale uběhlo sedm let, než obdržela finanční prostředky od francouzské vlády.“ (DAYOVÁ 1999, 82)

První semináře, na jejichž chodu se Asociace Jana Husa podílela, se konaly v Praze v bytě filozofa Ladislava Hejdánka. Jedním z prvních přednášejících byl filozof Jacques Derrida, který do Prahy dorazil v sobotu 26. prosince 1984. Hned tato návštěva je spojena s mezinárodním skandálem, který na základě osobních rozhovorů s Jacquesem Derridou, Ladislavem Hejdánkem, Milošem Rejchrtem a Catherine Audardovou, podrobně líčí Barbara Dayová ve své knize *Sametovi filozofové*. Jacques Derrida byl již od svého přiletu do Prahy na sklonku roku 1984 sledován tajnou policií. Sledování bylo završeno zadržením Derridy při celní kontrole a jeho odvozem do ruzyňské věznice. V jeho kufru byly totiž nalezeny „čtyři sáčky hnědého prášku“ a byl obviněn z „výroby a transportu omamných látek“ (DAYOVÁ 1999, 83). Zasahovat musela na nejvyšších místech francouzská vláda: „Francouzská vláda neváhala použít horké linky na prezidenta Gustáva Husáka.“ (DAYOVÁ 1999, 85) Jacques Derrida byl z ČSSR vyhoštěn. Paradoxně tato záležitost vyvolala velkou vlnu solidarity mezi dalšími francouzskými intelektuály, a místo aby činnost Asociace Jana Husa diskreditovala, její vazby s Československem naopak ještě posílila. Od té doby se bytové semináře u Ladislava Hejdánka, Rudolfa Kučery, Jakuba Trojana a v dalších pražských domácnostech<sup>19</sup> konaly pravidelně. Díky aktivitě manželů Müllerových se v následujících letech začaly bytové semináře s francouzskými přednášejícími konat i v Brně.

## BYTOVÉ SEMINÁŘE FRANCOUZSKÝCH FILOZOFŮ V BRNĚ

V době, kdy již byly rok v běhu britské semináře u manželů Oslzých, se jejich organizátoři Bronislava a Jiří Müllerovi dozvěděli o existenci pařížské Association Jan Hus. Záro-

veň se již dlouhou dobu znali s manželi Janou a Milanem Jelínkovými, kteří velmi dobře ovládali francouzštinu a zajímali se o kulturní dění ve Francii. Aktivně se účastnili také neoficiálního kulturního života v Brně. Proto Müllerovi uvažovali, že by se bytové semináře s francouzskými hosty mohly konat právě u Jelínkových. O svém záměru mluvil Jiří Müller s Milanem Jelínkem již kolem poloviny října roku 1985. Jakkmile získal jeho souhlas, požádal Rogera Scrutona o zprostředkování příjezdu francouzských přednášejících. V neděli 27. října 1985 dorazili do Brna dva francouzští filozofové – **Olivier Mongin**<sup>20</sup> a **Jean-Claude Eslin**<sup>21</sup>. Oba byli v té době redaktory filozofické revue *Esprit*<sup>22</sup>, Jean-Claude Eslin navíc studoval v Paříži dílo Jana Patočky. Eslin i Mongin již nějakou dobu jezdili přednášet do Prahy v rámci tajných seminářů konaných např. u Ladislava Hejdánka nebo Petra Rezka. (DAYOVÁ 1999, 155) Se situací v Československu tak byli důkladně seznámeni. Na jejich návštěvu vzpomíná Milan Jelínek ve svém deníkovém zápise: „Bavili jsme se takřka pět hodin, informovali jsme se o stavu kultury v obou zemích, o možnostech pomá-



**Paul Ricoeur** : Ethique et politique  
**J.M. Ferry** : Qu'est-ce que la modernisation ?

L'impérialisme culturel américain, un mythe ?

Le pouvoir économique des maronites

Europe de l'Est  
 vivante ou stagnante  
 (Hongrie, URSS, Yougoslavie)

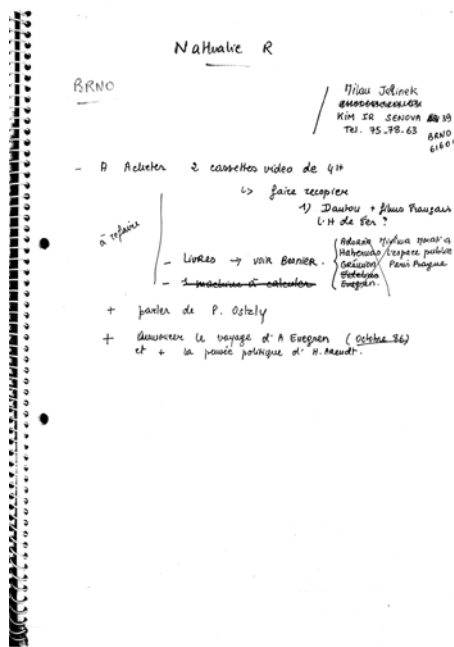
Y a-t-il encore  
 un roman français ?



5 M 1667 Mai 1985  
 Etranger 51 F France 49 F

Obr. 5. Obálka časopisu *Esprit* z května 1985. Redaktory byli Olivier Mongin a Jean-Claude Eslin, kteří v říjnu roku 1985 navštívili Brno a domluvili s manželi Müllerovými a Jelínkovými spolupráci s Asociací Jana Husa při pořádání bytových seminářů.

Image 5. La couverture de la magazine *Esprit* publiée en mai 1985. Les rédacteurs étaient Olivier Mongin et Jean-Claude Eslin : ils ont fait une visite à Brno en octobre 1985 et ensemble avec les Müllerovi, ils ont organisé la collaboration avec l'Association Jan Hus pour l'organisation des conférences clandestines.



Obr. 6. Kopie diáře tajemnice Asociace Jana Husa Nathalie Roussariové z června 1986. Poznačila si v něm nejdůležitější úkoly, které musí při návštěvě Brna splnit. Patřil mezi ně například nákup videokazet a knih, ale také ohlášení dalšího návštěvníka Andrého Enegrena.

Image 6. Une copie de l'agenda de la secrétaire de l'Association Jan Hus Nathalie Roussarie du juin 1986. Elle a noté les tâches à faire les plus importantes pendant sa visite à Brno. C'était par exemple acheter des livres et des vidéocassettes mais aussi annoncer le prochain visiteur qui était André Enegrén.



hat naší kulturní činnosti. Vyložili jsme hostům, jak je naše oficiální kultura řízena, jaká jsou její omezení. Francouzi nás informovali o zajímavých knihách vyšlých ve Francii k tématům filozofickým, politickým, sociologickým aj. Myslím, že obě strany byly s informacemi spokojeny a že ze schůzky vzešla trvalejší spolupráce (zatím hlavně ve formě přednášek dalších francouzských hostů).“<sup>23</sup> Mongin ani Eslin tehdy sami nepřednášeli, ale přesto se jednalo o schůzku zásadní. Znamenala totiž začátek spolupráce pařížské Asociace s brněnským disidentem.

Na začátku května 1986 se konal u Jelínků první seminář. Přednášel na něm **Jean-Michel Besnier**<sup>24</sup>. Jeho přednáška se týkala užívání jazyka v totalitní společnosti, což bylo téma velmi blízké Jelínkovu odbornému zájmu.<sup>25</sup> Kromě textu přednášky je v podsбірce ODKAZU zachována také obsáhlá zpráva z cesty, v níž Jean-Michel Besnier popisuje průběh přednášky i celého pobytu v Československu. Samotné přednášky se zúčastnilo čtrnáct ze šestnácti očekávaných hostů, což manželé Jelínkovi podle Besniera považovali za velký úspěch. Po počátečním poněkud chladným přijetím vznikla přátelská atmosféra, kterou Besnier ve své zprávě shrnuje několika výstižnými slovy: „Zkrátka, velmi přátelské setkání.“<sup>26</sup> Dodává však, že pro českého posluchače byla přednáška náročná. Zejména proto, že v ní zmiňoval velké množství v tehdejší českém prostředí neznámých jmen francouzských filozofů a jazykovědců i další odkazy na polemiky odehrávající se ve francouzském kulturním prostředí. Tuto poznámku potvrzuje také Milan Jelínek ve svém deníku: „Besnierova přednáška o jazyce a moci měla poměrně vysokou úroveň, byla pro posluchače hodně náročná.“ I přesto byl text přednášky následně přeložen, opsán a samizdatem spontánně šířen mezi zájemce.<sup>27</sup>

Těsně před samotnou přednáškou se Jean-Michel Besnier setkal s manželí Bronislavou a Jiřím Müllerovými, kteří jej seznámili s pravidly, na nichž stavěli organizaci brněnských bytových seminářů. Mezi základní body patřilo, že semináře nebyly určeny úzkému okruhu disidentů, ale naopak širokému okruhu posluchačů z tzv. šedé zóny. Pražské bytové semináře a jejich přednášející nesměli být dávání do souvislosti s podzemními aktivitami v Brně. Přednášející proto nesměli přijíždět do Brna z Prahy, aby na sebe již v Praze, kde byly semináře pod přísnějším dohledem než v Brně, neupoutali pozornost tajné policie.<sup>28</sup> Jiří Müller zdůraznil, že on sám ani jeho žena Bronislava se seminářů nikdy účastnit nebudou, ale přednášející se s nimi vždy sejdou před nebo po konání přednášky v okrajové části Brna a prodiskutují další postup spolupráce s Asociací. Dodržování těchto striktních pravidel skutečně zaručilo od počátku do konce bezproblémové fungování brněnských bytových seminářů.

Po Jeanu-Michelu Besnierovi navštívila Brno v červnu roku 1986 tajemnice pařížské Asociace **Nathalie Roussariová**. Ve svém diáři si poznamenala hlavní úkoly, které musí v Brně splnit – dovést videokazety, knihy a především ohlásit dalšího návštěvníka – Andrého Enegreana. Na její krátkou návštěvu vzpomíná jak Milan Jelínek ve svém deníku, tak Barbara Dayová v knize *Sametová filozofové*. Cesta Nathalie Roussariové do Československa se totiž neobešla bez komplikací. Tajemnice pařížské Asociace byla na česko-rakouských hranicích zadržena, byla jí prohledána zavazadla a zabaveny knihy, videokazety a časopisy.<sup>29</sup> Do Brna se dostala až pozdě v noci v pátek 6. června 1986. Následující den se sešla s Müllerovými a projednala formální náležitosti další česko-francouzské spolupráce. Ještě týž den ji Milan Jelínek doprovodil na autobusové nádraží, odkud se vydala na zpáteční cestu. Právě tam zjistili, že byli po celou dobu pod dohledem tajné policie: „Byl jsem pozorován, estébák stál ukryt za autobusem, a když jsem šel k němu (neměl jsem ovšem úmysl se s ním bavit), zmizel za dalším autobusem. Já jsem pak chvíli pobíhal po autobusovém nádraží, abych pánům od policie trochu zkomplikoval sobotu. Asi po půl hodině jsem vyjel, policejní auto vyrazilo hned za mnou (mělo vojenské číslo). Sledovalo mě až k Dornychu, tam odbočilo doleva.“

V říjnu 1986 následovala návštěva mladého páru **Andrého Enegreana**<sup>30</sup> a **Claude Habibové**<sup>31</sup>. Dle zápisů z diáře Nathalie Roussariové<sup>32</sup> i zprávy z cesty Andrého Enegreana a Clau-

de Habibové vyplývá, že se ještě před odjezdem oba museli důkladně seznámit s politickou situací v Československu a na svůj odjezd se připravit. Z Vídně vyjžděli v pátek 3. října 1986 a dle informací ve zprávě z cesty se jim přes hranice podařilo bez problémů propašovat pod sedadly autobusu tašku, která obsahovala knihy, časopisy, dokumenty a videokazety. V Brně na autobusovém nádraží u hotelu Grand je již čekal Milan Jelínek a pomohl jim ubytovat se v hotelu Continental.<sup>33</sup> Teprve poté se mohli vydat na návštěvu k Jelínkovým a další den k Müllerovým. Knihy, dokumenty a časopisy, které svým hostitelům předali, se ve velké většině věnovaly dílu Michela Foucaulta, v Československu v té době nepříliš známému. Kromě politické situace naší země a problematiky dalšího pokračování francouzských bytových seminářů se řešila hlavně možnost promítání zakázaných filmů ve vybraných brněnských domácnostech<sup>34</sup>, bylo dokonce naplánováno, že by toto promítání mohlo začít v polovině října: „Tento projekt ‚domácího kina‘ (M. J.) měl skutečně začít fungovat v polovině října“<sup>35</sup>. Samotnou přednášku vnímali André Enegren a Claude Habibová spíše jako přátelské setkání než odborný seminář. Zúčastnilo se jí zhruba patnáct posluchačů, podobně jako tomu bylo u vystoupení Jeana-Michela Besniera. Přestože měli přednášku připravenou oba, vystoupil nakonec jen André Enegren s příspěvkem týkajícím se pojmu „common sense“ u Hannah Arendtové. Po přednášce se rozpoutala vášnivá diskuze o tom, jak překládat do češtiny termín „common sense“. Milan Jelínek ve svých denících vzpomíná, že v diskusi vystupovali zejména Hana Zlatušková a Milan Suchomel. Nejlepší postřehy, které se týkaly objektivnosti poetického jazyka, měl ovšem Jan Skácel, pravidelný návštěvník bytových seminářů a blízký přítel manželů Jelínkových. Text přednášky Claude Habibové s názvem *Un souverain sans voix*, na níž z časových důvodů nedošlo, je zachován ve fondu Milana Jelínka v podsírbce ODKAZU.

Na začátku ledna 1987 přijel do Brna **Miguel Abensour**<sup>36</sup>. Bohužel se nedochovala jeho zpráva z cesty, a tak se o detailech jeho přednášky dozvídáme především z deníku Milana Jelínka a z knihy Barbary Dayové *Sametová filozofie*. V ní připomíná především první reakci českého publika při oznámení tématu Abensourovy přednášky, kterým byla utopie: „Když oznámil skupině, že bude přednášet o Utopii, bylo mu řečeno, že ‚utopii mají plné zuby‘. Musel vysvětlovat, že jeho tématem je Lévinasův koncept utopie a ne socialistická utopie komunistů.“ (DAYOVÁ 1999, 155) Milan Jelínek v zápise z 9. ledna 1987 vzpomíná, že Miguel Abensour přijel společně se svojí přítelkyní Françoise Coblenceovou a jako každá zahraniční návštěva se museli nejprve ohlásit a ubytovat v hotelu Continental a teprve poté se vydali na schůzky v brněnských domácnostech. Abensourovy přednášky se následující den zúčastnila zhruba desítky posluchačů, podobně jako tomu bylo u přednášek předchozích. Překládala Jana Jelínková a i přesto, že se dle Jelínkových slov jednalo o téma dost abstraktní, přítomně zaujalo a podnítilo k následné diskusi. V neděli 11. ledna 1987 se Abensour s přítelkyní nevraceli do Francie jako jiní, ale pokračovali dále do Prahy, kde se měl Abensour zúčastnit ještě semináře u Ladislava Hejdánka. Samotný text přednášky se bohužel nedochoval. V podsírbce ODKAZU je však uchován Abensourův text *L'utopie socialiste: une nouvelle alliance de la politique et de la religion* z časopisu *Le temps de la réflexion* č. 2 z roku 1981 včetně dvou exemplářů českého překladu s názvem *Socialistická utopie: Nové spojenectví politiky a náboženství*.

Na konci února roku 1987 navštívil Brno **Jean-Loup Thébaud**<sup>37</sup>. Průběh jeho pobytu se příliš neodlišoval od poklidných návštěv předchozích Francouzů.<sup>38</sup> Kromě přednášky a informativních schůzek u manželů Jelínkových a Müllerových zahrnoval také výlety po Brně a okolí. Vzhledem ke své francouzské národnosti se Thébaud zajímal především o slavkovský zámek a památník Mohyla míru. Samotná přednáška nesla název *Le Moment Bodinien*, vycházela z myšlenek Andrého Glucksmanna a týkala se poměru mezi státem a občanem v 16. století. Přednáška vyvolala živou diskusi, kterou podporoval svými argumenty a výstupy hlavně historik Jaroslav Mezník. Milan Jelínek hodnotil Thébaudovy přednášky jako „zatím nejrušnější a nejzajímavější večer“. Text přednášky i s rukopisnými poznámkami Jeana-Loupa Thébauda je uložen v podsírbce ODKAZU.

V pátek 10. dubna 1987 přijel do Brna přednášet filozof **Pierre Kaufmann**<sup>39</sup> z Nanterre. Na rozdíl od předchozích přednášejících zaměřil svoji přednášku spíše psychologickým směrem. Promluvil o freudismu a psychických motivacích jednání politiků. Dle vzpomínek Milana Jelínka nebyl předem připravený a velmi improvizoval. Sám Jelínek byl tentokrát přednáškou zklamán: „Kaufmann v podstatě vnucoval svá témata shromážděným, na dotazy odpovídal tak, že vlastně rozvíjel své přednesené myšlenky. Byl jsem jeho přednáškou zklamán.“ Podobně jako Abensour, i Kaufmann pokračoval ve své návštěvě Československa i v dalších dnech a z Brna mířil do Prahy.

Na polovinu října roku 1987 byl naplánován příjezd **Yvese Geffroya**<sup>40</sup>. V pátek 16. října 1987 na něj však Milan Jelínek na nádraží čekal marně. Od ostatních cestujících z autobusu se dozvěděl, že na česko-rakouských hranicích byl zadržen Francouz. Skutečně se jednalo o tohoto francouzského přednášejícího.<sup>41</sup> Na hranicích byl důkladně prohledán, byly mu zabaveny knihy, videokazety i text jeho přednášky. Celníci jej zdrželi záměrně tak, aby mu autobus do Brna ujel. Naštěstí jej k Brnu na žádost celníků svezla polská rodina, z dálnice se však do Brna musel v noci dostat autostopem. I v Brně o francouzském přednášejícím Státní bezpečnost věděla, jak naznačuje Milan Jelínek ve svém deníku: „Nebyli jsme sledováni, ale sotva jsme začali diskutovat o současné politické situaci a o dalších návrzích na spolupráci, ozval se telefon. Na mé ohlášení nikdo neodpověděl a po chvíli telefon položil. Považovali jsme to za signál, že je nám policie na stopě (přitom jsme nedělali nic nezákonného).“ Také Yves Geffroy se ve své zprávě z cesty zmiňuje o tom, že byli sledováni: „Když jsme společně s J. opustili byt ještě před M., vedle auta pana J. jsme našli zaparkované policejní auto; dva policisté předstírali, že zkoumají své vozidlo.“<sup>42</sup> Večerní přednáška se však odehrála již bez dalšího vyrušení. Tématem byl problém sociální smlouvy a politické lži v západních demokraciích, nesla název *De la promesse au contrat: Peut-on fonder la vie sociale sur la faillibilité?*, její kopie je uložena v podsbírcce ODKAZu. Tlumočení přednášky se ujala Jana Jelínková. S Yvesem Geffroyem tentokrát našli společnou řeč především manželé Hana a Zdeněk Zlatuškoví, kteří s ním ve své domácnosti po dva večery dlouze hovořili o francouzském školství.

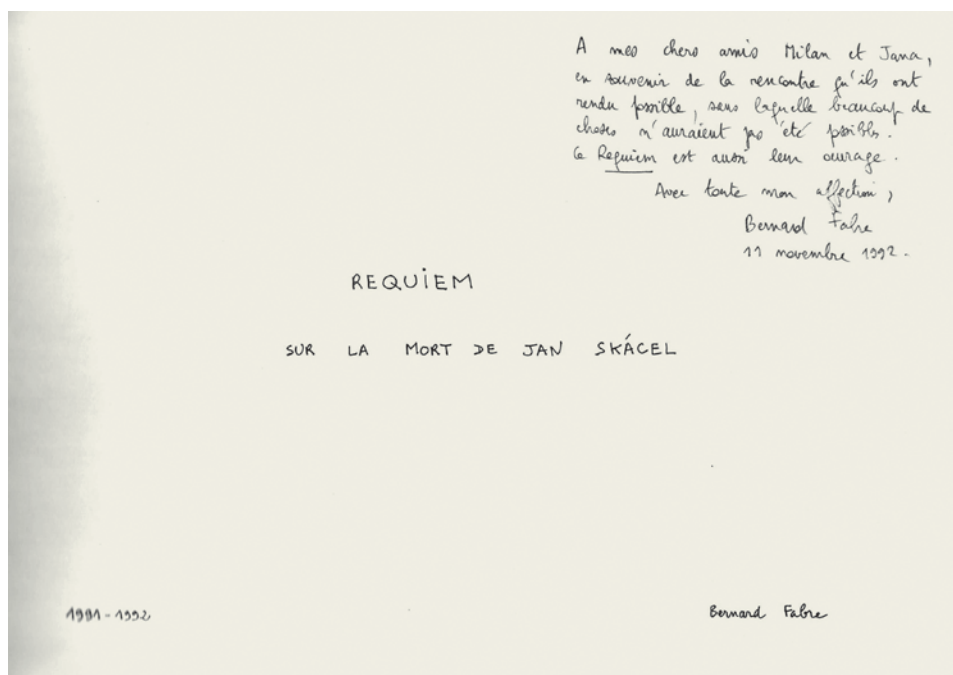
V listopadu 1987 následovala návštěva **Catherine Challierové**<sup>43</sup> a **Chantal Demonquové**<sup>44</sup>. Ve zprávě z cesty těchto dvou francouzských filozofek nacházíme nejvíce informací, které měly být praktickou pomůckou při cestě dalších přednášejících do ČSSR. Zmiňují kupříkladu, jak se správně chovat při samotné cestě autobusem. Z dnešního hlediska se nám tyto detaily mohou zdát podružné, ale v době příjezdu zahraničních přednášejících byly pro nenápadné, a tím pádem i bezproblémové fungování bytových seminářů podstatné. Uvádějí základní doporučení, kterých by se další přednášející měli držet. Důležité bylo mít minimum zavazadel a všechna si je nechat u sebe v autobuse, nikoliv ve společném zavazadlovém prostoru. Malé formáty knih bylo dobré schovat v kapsách kabátu. Pokud přednášející cestovali ve dvojici, museli se bavit jen o „neškodných“, běžných tématech. Při přechodu hranic se za žádných okolností nesměli nikam tlačit, spěchat a při kontrole dokladů museli stát ve frontě s klidným výrazem, nejlépe uprostřed zástupu dalších cestujících. Nesměli na sobě nechat znát žádné rozrušení, naopak bylo výhodné chovat se mírně „naivně“ při cestě tam i zpět: „Ze stejného ponaučení jsme vycházely při překračování hranice na zpáteční cestě: stejné ‚naivní‘ chování mělo tytéž následky; souhlasily jsme, že se vrátíme do Rakouska se dvěma tajnými dopisy, které posílal pan J. M. panu J. – ani tentokrát jsme nemusely nikomu nic vysvětlovat.“<sup>45</sup> Své praktické rady ukončily poznámkou, že je lepší cestovat ve dvou, protože jako „turisté“ přijíždějící na víkendový pobyt v Brně tak zůstanou nenápadnější.

V přednáškách filozofek se snoubila témata, která již byla otevřena na předchozích seminářích. Podobně jako Miguel Abensour, také Catherine Challierová si ke svému expo-ze vybrala osobnost a dílo Emmanuela Lévinase. Chantal Demonquová navázala na předchozího přednášejícího tématem věnujícím se problematice výuky filozofie na francouzských lyceích. Filozofky ve své zprávě z cesty daly praktické rady, i co se týče samotného

přednášení. S ohledem na tlumočnicka doporučuji mít přichystanou jen jednu přednášku a vyjadřovat se co nejjednodušeji, nejlépe v nekomplikovaných větách či krátkých souvětích. Samotná přednáška i celkový pobyt obou francouzských filozofek proběhly bez zásahů policie.

Když v pátek 15. ledna 1988 do Brna poprvé přijel **Bernard Fabre**<sup>46</sup>, netušil ještě, jak těsné a dlouhotrvající přátelství mezi ním a manželi Jelínkovými vznikne. Ještě více se sblížil s Janem Skácelem a manželi Blažkeovými, ke kterým se pak do Brna pravidelně vracel. Jeho první přednáška nesla název *Polyfonie uměleckého textu*. Fabre v ni podal výklad svého textu *Fils de Shem*, který byl zapsán jako partitura. S Fabrem na semináři (až do brzkých ranních hodin) diskutovali hlavně Jan Skácel a Petr Oslzlý, které téma velmi zaujalo. Dle zápisů Milana Jelínka odjížděl Bernard Fabre z Brna okouzlen přátelskou atmosférou.

Na začátku února 1988 navštívila Brno **Nathalie Roussariová**, tajemnice Association Jan Hus, společně s **Valerií Lowitovou**<sup>47</sup>. V roce 1988 pobývala Lowitová v Praze na studijním pobytu. Oficiálně se zabývala dílem Jana Amose Komenského, ve skutečnosti však studovala dílo Jana Patočky. Vzhledem ke svým rodovým kořenům ještě stále dobře ovládala češtinu, a tak byla významným pomocníkem při kontaktu mezi českou a francouzskou stranou. Z Brna následně obě Francouzky odjely do Prahy. V podsбірce ODKAZu je zachována zpráva z cesty do Československa od Nathalie Roussariové. V této zprávě zmiňuje, že tentokrát se debata mezi brněnskými intelektuály týkala hlavně situace soudobých katolíků – jejich organizace, těžkosti v běžném životě, odluce církve od státu, mluvilo se také



Obr. 7. Po smrti Jana Skácela napsal Bernard Fabre dramaticky strukturovanou báseň Requiem sur la mort de Jan Skácel. S věnováním manželům Janě a Milanovi Jelínkovým, kteří Bernarda Fabra s Janem Skácelem seznámili a proto by „bez nich mnohé nebylo možné. Requiem je také jejich dílem.“

Image 7. Après le décès de Jan Skácel, Bernard Fabre a rédigé un poème structuré à la façon d'un drame qui s'appellerait Requiem sur la mort de Jan Skácel. Il est dédié à Jana et Milan Jelínkovi qui ont présenté Bernard Fabre à Jan Skácel et ainsi « sans eux, beaucoup de choses n'auraient pas été possible. Le Requiem est aussi leur ouvrage. »

o kardinálu Tomáškovi. Vzhledem k funkci Nathalie Roussariové jakožto tajemnice Asociace se hodně času věnovalo také organizačním záležitostem bytových seminářů. Otevřela se rovněž problematika samizdatu, překládání a vydávání knih v edici *Prameny manželů Mül-lerových*. Hovořilo se o překladech knih Raymonda Arona (*Essai sur la liberté a Démocratie et Totalitarisme*), Françoise Jacoba (*Le Jeu des Possibles*) a Alaina Finkelkrauta (*Le Défaite de la Pensée*) a řešila se technická stránka výroby a distribuce knih.<sup>48</sup> Nathalie Roussariová si v závěru svého reportu pochvaluje spolupráci s Brňany, která byla dle jejich vlastních slov jednodušší než s Pražany: „Před odjezdem do Prahy jsme s Milanem a Janou prošli ještě některé technické aspekty naší spolupráce (knihy, časopisy atd.). Byla jsem ráda, že jsem je mohla znovu vidět, stejně jako Jiřího M. Kontakt v Brně byl díky jejich srdečnosti a kvalitě jejich přijetí, příjemnější a jednodušší než v Praze.“<sup>49</sup>

V podobném duchu debaty o náboženství (především o katolickém náboženství) se odehrála i další návštěva francouzského přednášejícího, který do Brna přijel neobvykle z Prahy a do Prahy se z Brna také vracel. Byl jím jezuitský kněz **Pierre-Jean Labarrière**<sup>50</sup>, zároveň místopředseda Collège International de philosophie a děkan filozofické fakulty jezuitské (Centre Sèvres) v Paříži. Přesto, že se jednalo o katolického duchovního, měl velmi liberální názory, Milan Jelínek si ve svém deníku poznamenal, že to byla „velkolepá, katolicismem vlastně nezasažená přednáška“. Vzhledem k užšímu duchovnímu zaměření přednášejícího se mírně pozměnila skladba posluchačů a přednášky se zúčastnilo pět zcela nových tváří, většinou katolíků. Přednáška se konala v sobotu 5. března 1988 a nesla název *Les*

Un entretien avec le P. Pierre-Jean Labarrière

## EN TCHÉCOSLOVAQUIE, LE « SYSTÈME POURRAIT BIEN SAUTER... »

DANS CE PAYS, OU LE SEUL ESPOIR EST DE PASSER D'UN RÉGIME TOTALITAIRE A UN RÉGIME AUTORITAIRE, LE CARDINAL TOMASEK LANCE UNE DÉCENNIE DE « RENOUVEAU SPIRITUEL DU PEUPLE »

**D**'un bref voyage en Tchécoslovaquie, Pierre-Jean Labarrière, jésuite philosophe, doyen de la faculté de philosophie au Centre Sèvres, à Paris, et vice-président du Collège international de philosophie, rapporte une expérience inédite sur la situation sociopolitique et religieuse de ce pays. Un choc. « Quelques jours là-bas, ce peut être la chance d'un regard neuf qui va à l'essentiel », me dit-il d'entrée. La rigueur de l'analyse s'accompagne de discrétion. Conjecture oblige. Le lecteur comprendra qu'aucun nom ne soit ici mentionné, sauf celui du... cardinal František Tomasek, primat de Bohême et archevêque de Prague.

— Pierre-Jean Labarrière, vous revenez de Tchécoslovaquie. Comment s'y porte la *Perestroïka* ?

— Souvent, elle suscite le sourire. « Un coup de pub, dit-on là-bas, une simple perpétue en Union soviétique dans la lutte pour le pouvoir. » Pourtant, la télévision russe, riche aujourd'hui en débats sur les sujets les plus divers, stonne plus d'un Tchécoslovaque : « Une véritable révolution médiatique », ai-je entendu à son propos. Il reste qu'aux yeux de



■ P.-J. Labarrière : « L'évolution de la Tchécoslovaquie est d'abord commandée par les structures parallèles qui, aujourd'hui, ne cessent de se renforcer. » (Photo Jean-François Collinet.)

de vouloir troubler l'ordre public, de préparer une action contre le primat de Bohême et surtout de militer pour la signature de la pétition en faveur de la liberté religieuse, qui, fait sans précédent dans un pays de l'Est,

est placée sous le patronage d'un saint — la bienheureuse Agnès, pour 1988 — avec un mot d'ordre qui en rappelle le charisme.

Avec Agnieszka Premyslava s'imposait « le service de la vie » : en

ment à une tradition déjà ancienne, l'industrie connaît en Tchécoslovaquie un développement appréciable, même s'il faut regretter qu'elle s'investisse en bonne part dans l'armement. Contrairement à ce qui se passe en Union soviétique avec les kolchozes, l'agriculture, dans sa structure profonde, a échappé à la centralisation proprement dite, en dépit de la propriété collective des moyens de production.

En un mot : l'esprit de la centralisation n'a pas réussi à toucher le fond des provinces. Voilà qui, hélas, n'exclut pas la misère en trop de cas, en particulier la misère « dure » de la bonne vieille bourgeoisie pragoise. Les queues devant les antiquaires se multiplient : contre un bracelet, une montre, pourra-t-on se chauffer ?

— Le « Printemps de Prague » vit-il encore dans les mémoires ?

— Oh combien ! Cet événement a retentissamment unique a laissé une trace profonde. L'on en parle comme d'un rêve envolé... Tout récemment, Dubček, l'exilé de l'intérieur à Bratislava, a pu apparaître en semi-public dans un théâtre de Prague où il fut ovationné. Autour de Jan Palach, qui s'immola par le feu, c'est en revanche le silence. Un silence de pudeur comme pour un souvenir sacré.

cette capitale où il fait très froid et dont l'atmosphère se ressent du mauvais charbon employé. Dignité, courage, humour, force, prudence font l'honneur de ceux dont la vie est souvent héroïque.

— Et l'opposition culturelle ?

— Le travail dans l'ombre commence dès les années 50, et prend un tournant décisif avec la création, en 1977, de la fameuse Charte dont le père est le philosophe Jan Patocka. En dire ici toute la richesse est impossible. D'un mot : il s'agit à tout prix de sauvegarder l'identité nationale dans ce pays où, comme on a pu le dire, les policiers décident de la « culture officielle ». Autour des « Chartistes » — ils sont un millier en Tchécoslovaquie — gravitent aujourd'hui ceux qui n'ont pas signé et ne signeront pas par souci d'efficacité. Symbole manifeste de l'opposition, ces derniers travaillent en liaison étroite avec les premiers.

— Et le proche avenir en Tchécoslovaquie ?

— Nul ne cache là-bas que bien des choses dépendent de ce qui se passera à Moscou. Il reste que — tout capital pour nombre de pays de l'Est — l'évolution de la situation tchécoslovaque n'est pas d'abord commandée par l'ère Gorbatchev, mais bien par les structures parallèles qui,

Obr. 8. Ukázka rozhovoru Pierra-Jeana Labarièra s Gwendoline Jarczykovou v periodiku *La Croix* o situaci československých katolíků.

Image 8. Un extrait d'une interview de Pierre-Jean Labarrière avec Gwendoline Jarczyk dans le périodique *La Croix* sur la situation des catholiques tchécoslovaques.

*grandes mutations culturelles en France depuis la seconde Guerre Mondiale* a tlumočil tentokrát sám Milan Jelínek. Labarrièrův liberalismus ale přesto narazil následující den na odpor brněnských konzervativnějších katolíků. Kromě přednášky u manželů Jelínkových se totiž odehrálo ještě jedno setkání s Pierrem-Jeanem Labarrièrem. Původně se mělo konat přímo v prostorech brněnského biskupství na Petrově, ale nakonec se celá diskuzní skupina musela přesunout do soukromého bytu jedné z účastnic. Velmi brzy došlo k napětí mezi konzervativně smýšlejícím dominikánem Jordánem Vinklárkem, který katolickou diskuzní skupinu vedl, a staršími účastníky na jedné straně a liberálně založeným jezuitou Labarrièrem, jenž si svými názory získal zejména mladší posluchače, na straně druhé. Spornými tématy se staly hlavně osobnost a názory filozofa Teilharda de Chardina, pojetí ďábla a konzervatismus tehdejšího papeže Jana Pavla II. Dle vzpomínek Jany Jelínkové se jednalo o jeden z nejvyostřenějších konfliktů, ke kterým během pořádání bytových seminářů s francouzskými filozofy došlo. Přesto se Pierre-Jean Labarrièr se svými hostiteli velmi sblížil, přátele našel také v manželech Blažkeových. Z jejich spolupráce vzešla také jedna z knih, kterou manželé Jelínkovi vydali ve své samizdatové edici.<sup>51</sup>

Pierre-Jean Labarrièr z Brna pokračoval v neděli 6. března 1988 do Prahy. Téhož dne se několik tisíc věřících zúčastnilo poutní mše na počest blahoslavené Anežky Přemyslovny v katedrále svatého Víta. Několik stovek účastníků poté demonstrovalo před arcibiskupským palácem za prosazení náboženské svobody a návštěvu papeže. (HOLEČKOVÁ 2009, 51) Demontrace se odehrála také v souvislosti s aktivitou Augustina Navrátila, který v té době inicioval masovou petici *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů*. Petice si získala 400 000 signatářů a plně ji podpořil také kardinál František Tomášek. Protestní akce se konaly rovněž na Slovensku, v Bratislavě se o několik dní později, 25. března 1988, uskutečnila demonstrace slovenských, moravských i českých katolíků za náboženské svobody a respektování lidských práv. Tato demonstrace se do dějin vepsala pod názvem Svičková demonstrace či Bratislavský Velký pátek a bývá považována za jednu z nejvýznamnějších vystoupení věřících proti totalitnímu režimu. (HOLEČKOVÁ 2009, 51) Právě atmosféru těchto napjatých dní prožíval také Pierre-Jean Labarrièr. Popisuje ji jednak ve své zprávě z cesty, jednak v rozhovoru s Gwendolinou Jarczykovou, který byl uveřejněn v periodiku *La Croix* dne 25. března 1988.<sup>52</sup>

Na konci května 1988 navštívil Brno **Marc-Vincent Howlett**<sup>53</sup>, odborník na antropologickou problematiku. Přednáška se konala v sobotu 21. května 1988, tentokrát v bytě manželů Blažkeových. Název přednášky zněl *Les concepts de culture et d'acculturation* a dle vzpomínek Milana Jelínka byla její největší část věnována francouzskému a anglickému kolonialismu. V podsbirce ODKAZU je zachována zpráva z cesty Marka-Vincenta Howlleta, v níž se obsáhle zamýšlí nad politickou situací v Československu a postavením svobodně myslících jedinců v totalitní společnosti. Zdůrazňuje především, že přednášející, kteří na vlastní nebezpečí přijížděli do Československa předávat nové informace, museli brát v potaz zejména politickou atmosféru hostitelské země: „A také, pro lepší pochopení významu těchto cest je důležité pochopit důvody naší přítomnosti. Z tohoto důvodu bychom měli volit spíše formu přednášek, které současně uspokojují touhu po kulturních informacích z Francie a současně se orientují na porozumění specifickým problémům těchto zemí.“<sup>54</sup>

V polovině září 1988 do Brna zavítal **Jean-Claude Eslin**, který Brno navštívil již v říjnu 1985 a stál společně s Olivierem Monginem u prvotních jednání o česko-francouzské spolupráci. V říjnu roku 1985 ještě nepřednášel; tentokrát již přednášel o pojmu „socialismus“ u francouzských filozofů a politiků. Po brněnské návštěvě pokračoval Eslin dále do Prahy na seminář Ladislava Hejdánka. V době návštěvy Eslina a nejbližších předchozích návštěvníků byla v Brně byla hlavním tématem společných debat samizdatová činnost. Řešily se technické záležitosti (např. problémy s elektrickým psacím strojem), ale také samotné tituly, které se v edici *Prameny* překládaly a vydávaly. Eslin ve své zprávě z cesty uvádí, že právě překlady zahraničních děl patřily k nejvýznamnějším aktivitám brněnských disidentů. Konkrétně zmiňuje překlady knih Raymonda Arona *Demokracie a totalitarismus* a Alexise de Tocquevilla *Demokracie v Americe*.

V pátek 28. října 1988 přivítali Jelínkovi již podruhé francouzského filozofa a básníka **Bernarda Fabra**. Fabre tentokrát nepřišel do Brna pouze přednášet, chtěl rovněž získat materiál pro chystané číslo svého časopisu *Opérateurs*, které mělo být věnováno básníku Janu Skácelovi. Obsahem vlastní přednášky byla kompozice *Odyssey* – Fabre v ní prezentoval svoje přebásnění tohoto dramatu. Kromě stálých posluchačů se objevila i skupina nových, zejména mladých zájemců. Podobně jako Marc-Vincent Howlett se také Fabre ve své zprávě z cesty zamýšlel nad tím, proč vlastně francouzští přednášející jezdí do Československa, jaké cíle sledují a čím chtějí československé občany obohatit. Navíc ale zmínil ještě jednu důležitou skutečnost – existenci jazykové bariéry. Ta podle něj byla sice překážkou, protože jeho neznalost češtiny a neznalost francouzštiny u většiny posluchačů znesnadňovala vyjádření hlubších myšlenkových pochodů a jemnějších nuancí daného tématu. Zároveň ale tento jazykový nedostatek mohl být pro francouzského přednášejícího pozitivním momentem sebekontroly. S ohledem na překladatele se totiž přednášející musel vyjadřovat jednoduše, ale zároveň v jednoduchých vyjádřeních postihnout přesně to, co měl na mysli.

Bernard Fabre byl v roce 1988 posledním přednášejícím v Brně. V plánech pro rok 1989<sup>55</sup> si Nathalie Roussariová poznamenala, že je třeba pokračovat v započaté činnosti. Je tedy třeba stále vysílat do Československa francouzské odborníky z oblasti filozofie, historie, ale také spisovatele a vědce. S sebou měli přednášející přivážet knihy, periodika, kazety, videokazety a drobný reprografický materiál. Finanční zahraniční pomoc byla určena především pro potřeby samizdatu. V Brně v edici *Prameny* měli v úmyslu ročně přeložit a vydat sedm až osm knih, na rok 1989 bylo plánováno vydání knih *Le grand Défi, Bolcheviks et Nations 1917-1930* od Héléne Carrère d'Encaussové, *Le défaite de la pensée* od Alaina Finkielkrauta a *Du texte à l'action* od Paula Ricœura. Naopak do francouzštiny chtěli přeložit dílo Milana Šimečky. Milan Jelínek se zasazoval o založení Československo-francouzského klubu v Brně. Důležitým úkolem bylo vydání skácelovského čísla revue *Opérateurs*, o němž již byla řeč výše. V přípravě speciálního čísla této revue pomáhala Bernardu Fabrovi také překladatelka **Sabine Bollacková**, která Brno navštívila v sobotu 28. ledna 1989. Cílem její návštěvy nebyla přednáška, ale schůzka s manželi Jelínkovými a Janem Skácelem, na níž řešili překlad Skácelových veršů do francouzštiny. V rámci své cesty do Československa se Sabine Bollacková vydala také do Bratislavy, kde zkoumala možnosti konání tajných bytových seminářů s frankofonním zaměřením (anglofonní semináře v bytě Jána Čarnogurského byly již rok v běhu). Bohužel musela ve své zprávě z cesty konstatovat, že bratislavští posluchači nejsou na konání těchto seminářů připraveni: „Kontakty, které jsem měla v Bratislavě, nebyly zrovna povzbudivé. Zdá se, že lidé z ‚frankofonního‘ prostředí, kteří by se mohli zajímat o přednášky ve francouzštině, nejsou ještě připraveni se v tomto směru zorganizovat, ani nemají valný zájem.“<sup>56</sup>

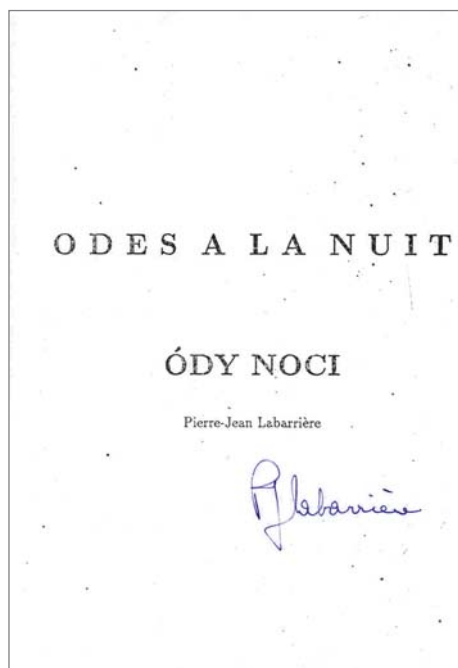
V polovině května 1989 navštívil Brno francouzský filozof **Alain Finkielkraut**<sup>57</sup> společně se svojí přítelkyní Béatrice Berlowitzovou. Milan Jelínek si ve svém deníku poznamenal, že na rozdíl od předchozích francouzských hostů byl Finkielkraut nevykle zdrženlivý, nesmělý a nerozhodný. Přednáška se konala v sobotu 13. května 1989 a nesla název *La mémoire vaine*. Týkala se procesu s nacistickým válečným zločincem Klausem Barbiem, hlavním tématem byla tedy problematika zločinu proti lidskosti, a to i s ohledem na Finkielkrautův židovský původ. Novinkou v květnu 1989 bylo, že Finkielkraut již směl proslovit veřejnou přednášku na brněnské filozofické fakultě. Zajistit ji tehdy dokázal Jaroslav Střítecký. Název této oficiální Finkielkrautovy přednášky zněl *Heidegger a Francie*, ale kromě Heideggera se v ní zmiňoval také o Janu Patočkovi, Ludvíku Vaculíkovi a Milanu Kunderovi. V edici *Prameny* následně vyšel překlad Finkielkrautova eseje *La Défaite de la pensée* pod českým názvem *Rozpad myšlení*.

V polovině června 1989 navštívil Brno již podruhé filozof **Pierre-Jean Labarrière**, tentokrát společně s **Gwendolinou Jarczykovou**<sup>58</sup>. Do Brna přijeli z Prahy, kde se konala jejich veřejná přednáška ve Francouzském institutu. Brněnský seminář se uskutečnil v sobotu

10. června 1989 v bytě manželů Blažkeových a nesl název *Liberté et contraintes (Quelques réflexions d'actualité)*. Vystupoval jak Labarrière, tak Jarczyková. Podobně jako při jeho předcházející návštěvě, také tentokrát se další den konal seminář v užším kruhu katolíků. A podobně jako v březnu předcházejícího roku nezůstalo ani toto setkání bez konfliktu. Francouzským přednášejícím se ve volném čase mimo přednášky věnovali tentokrát manželé Stanislava a Pavel Káňovi. V pondělí 12. června 1989 odjeli Labarrière a Jarczyková zpět do Prahy, kde se účastnili semináře u Ladislava Hejdánka a po několik dní se setkávali s dalšími pražskými disidenty.

Na konci září 1989 zavítala do Brna manželská dvojice **Jean-Luc Petit**<sup>59</sup>, docent filozofie ve Štrasburku, a **Maria Petitová**<sup>60</sup>. Vzhledem k brazilskému původu Marie Petitové se hojně diskutovalo o sociálních poměrech v Jižní Americe.<sup>61</sup> Večerní seminář naplnili svojí přednáškou oba. Jean-Luc pronesl přednášku s názvem *Action et langage*, Maria promluvila o problému přítomnosti a minulosti v pojetí Ricoeurově. Jak vzpomíná Milan Jelínek ve svém deníku, posluchači byli tentokrát mladšího věku a zúčastnilo se jich v porovnání s ostatními přednáškami větší množství. Po návštěvě Brna pokračovali francouzští přednášející dále do Prahy.

V sobotu 4. listopadu 1989 přijel z Prahy do Brna francouzský přednášející **Charles Malamoud**<sup>62</sup>. Na besedu s ním přišel, také vzhledem k uvolňujícím se politickým poměrům, rekordní počet návštěvníků, celkem 26 posluchačů. Téma Malamoudovy přednášky znělo *L'idée du contrat social dans l'Jude ancienne*. Milan Jelínek si ve svém deníku poznamenal, že i když Malamoud mluvil jednoduše a srozumitelně, jednalo se o natolik složité téma, že s překladem jeho přednášky měly problém obě tlumočnice – jak Jana Jelínková, tak Stanislava Káňová. Přednášející se pak vracel zpět do Prahy. Návštěvou Charlese Malamouda se uzavřel kruh neoficiální spolupráce brněnských disidentů s pařížskou Association Jan Hus. Po 17. listopadu 1989 se situace radikálně změnila. Do Brna sice stále přijížděli francouzští učenci, ale již beze strachu a svobodně.



Obr. 9. Titulní list samizdatového vydání části básnické sbírky Pierra-Jeana Labarrièra s názvem *Ódy noci*. Básně přeložila Stanislava Káňová, přebásnil je Karel Křepelka v roce 1988.

Image 9. La couverture de l'édition de samizdat d'une partie du recueil des poèmes de Pierre-Jean Labarrière intitulé *Odes à la nuit*. Les poèmes ont été traduits en tchèque par Stanislava Káňová, et retraduites de façon poétique par Karel Křepelka en 1988.



Prvním přednášejícím ve svobodném Československu byl **Xavier Galmiche**<sup>63</sup>, který do Brna přijel již na začátku ledna 1990. Xavier Galmiche mohl kromě knih a videokazet přivést také například xerox pro nově zakládané nakladatelství Atlantis. V této době byl již Milan Jelínek plně zaměstnán svou funkcí čerstvě zvoleného rektora brněnské Univerzity Jana Evangelisty Purkyně<sup>64</sup>, a tak se francouzskému hostovi nemohl věnovat s takovým nasazením jako těm předchozím. V podsбірce ODKAZu je zachována Galmichova zpráva z cesty, která nese název *Mission photocopieuse*. Popisuje v ní především bouřlivou atmosféru v Československu po zvolení Václava Havla prezidentem.

Ve svobodných poměrech mohlo také konečně dojít k výměně stran, a tak se Milan Jelínek stal hostem a přednášející z Association Jan Hus naopak hostiteli. Stalo se tak nedlouho po návštěvě Nathalie Roussariové a Jacquese Message v Brně, jež se odehrála v neděli 25. února 1990. Na schůzce projednala česká i francouzská strana další chod spolupráce za změněných podmínek. **Jacques Message**<sup>65</sup> ještě tentýž den večer pronesl přednášku na téma *Le fondement éthique de la responsabilité*. Následující den vystoupil na brněnské filozofické fakultě se stejnou přednáškou. Pro zaplněnou učebnu posluchačů tlumočil Petr Horák.

Do Francie odjel Milan Jelínek na pozvání Jacquese Derridy ve čtvrtek 8. března 1990. V Paříži se zúčastnil slavnostního zasedání Asociace Jana Husa na Sorbonně a následně diskuze o budoucnosti Asociace v École normale supérieure. Zasedání Asociace předsedali Jacques Derrida a Jean-Pierre Vernant. Sešla se asi stovka účastníků, ve velké většině Milanu Jelínkovi známých tváří – přednášejících na tajných bytových seminářích v komunistickém Československu. Šlo nejen o vzájemné setkání těch, kteří se v organizaci bytových seminářů angažovali, ale také o řešení důležité otázky, jak bude dál za změněných podmínek probíhat jejich vzájemná spolupráce. Této diskuze, která se konala v École normale supérieure v Paříži se kromě francouzské a české strany zúčastnil také Roger Scruton jako zástupce oxfordské Jan Hus Educational Foundation. Dle zápisu v deníku Milana Jelínka došlo nejprve k jistému pnutí mezi britskou a francouzskou stranou, ale nakonec bylo zdárně dohodnuto, že činnost Asociace bude pokračovat i nadále: „Schůzky se zúčastnil Roger Scruton, který seznámil přítomné s britskými projekty. Mluvil vtípně, část Francouzů ho nepochopila, obvinili ho z britského imperialismu. Hejdáněk i já jsme se pokusili rozpory překlenuť. Dosáhli jsme svého: Asociace bude v práci pokračovat, jen její financování se zdá nejasné.“

Spolupráce mezi pařížskou Association Jan Hus a českými vzdělanci tedy mohla pokračovat i nadále. Do června 1990 navštívili Brno další dva francouzští filozofové. Pozdější oficiální spolupráce probíhala již pod hlavičkou české Vzdělávací nadace Jana Husa, jak o tom bude ještě řeč v následujících řádcích. Dne 1. května 1990 přijel do Brna **Louis Sala Molins**<sup>66</sup>. Také jeho přednáška probíhala v podobném duchu jako přednášky jeho předchůdců. Nejprve přednesl soukromou přednášku v domácnosti manželů Jelínkových, následně se konala oficiální přednáška na brněnské filozofické fakultě. Soukromá přednáška u Jelínků nesla název *L'art d'exclure en politique* a tlumočil ji Petr Horák. Oficiální přednáška v Historickém ústavu filozofické fakulty se jmenovala *La querelle nation - État dans les nations sans État*. K velkému překvapení Milana Jelínka (jak poznamenává ve svém deníku) přišla asi stovka posluchačů. Velmi obratně překládal Petr Kyloušek. Milan Jelínek před samotnou přednáškou Louise Sala Molinse pronesl dlouhý úvod, ve kterém přítomné seznámil se samotnou Asociací Jana Husa a její činností v předchozích letech. Zdůraznil, že Sala Molins je již 25. přednášejícím, kterého Asociace vyslala do Československa. Byť se Milan Jelínek nemohl kvůli svým rektorským povinnostem věnovat francouzskému přednášejícímu s plným nasazením, sám Sala Molins ve své zprávě z cesty vzpomíná na manžele Jelínkovy s velkou úctou: „Nebudu popisovat kouzlo, laskavost, hlubokou lidskost manželů Jelínkových. Buď máme štěstí se s nimi setkat, nebo ne. Jeden z těch vzácných mužů, jedna z těch vzácných žen, které vás se svou přítomností znovu smíří se životem.“<sup>67</sup> Na základě těchto slov je patrné, že ani sametová revoluce nic nezměnila na přátelském

a srdečném přijetí francouzských hostů. V době zakázané i svobodné se brněnští hostitelé ke svým hostům chovali stejně, nesledovali žádné osobní záměry ani cíle. Návštěvy francouzských filozofů tedy nebyly jen o předávání nových poznatků a informací, ale především o vřelých mezilidských vztazích a nezištnosti, na něž politická situace neměla žádný vliv.

V neděli 24. června 1990 navštívil Brno francouzský logik **François Rivenc**<sup>68</sup>. Dle stávajících zvyklostí pronesl přednášku s názvem *L'intérêt de la philosophie éthique et politique de Carnap dans le cadre d'une critique de la philosophie marxiste* nejprve soukromě, tentokrát v domácnosti manželů Zlatuškových, a následující den ji proslavil oficiálně pro posluchače filozofické fakulty. O jeho návštěvě se tentokrát Milan Jelínek ve svém deníku příliš nerozepisoval. Ani jedné z přednášek se totiž nemohl zúčastnit, byl zcela zaměstnán svými rektorskými povinnostmi. O detailech Rivencovy návštěvy se však můžeme dozvědět z jeho zprávy z cesty, která je uložena v podsbírcce ODKAZU. Dle Rivencových slov ale přednášky nebyly na prvním místě. Na prvním místě bylo navázání a udržení dobrých mezilidských vztahů i za nových politických podmínek.

### VZDĚLÁVACÍ NADACE JANA HUSA

V nových demokratických poměrech došlo k oficiálnímu uznání zásluh těch, kteří se v době totality podíleli na konání bytových seminářů. Milan Jelínek se stal prvním porevolučním rektorem Masarykovy univerzity, v roce 1993 získal francouzský řád *Commandeur dans l'Ordre des Palmes académique* za zásluhy v oblasti vzdělání, vědy a kultury. O pět let



Obr. 10. Na konci června roku 1990 navštívil Brno francouzský logik François Rivenc (vpravo). Setkal se i s fyzikem a členem redakční rady edice *Prameny* Martinem Černohorským.

Image 10. A la fin de juin 1990, le logicien français François Rivenc (à droite) est arrivé à Brno. Il a aussi rencontré Martin Černohorský, un physicien et membre du conseil des rédacteurs de l'édition *Prameny*.

později byla Jeanu-Pierru Vernantovi a Rogeru Scrutonovi slavnostně předána čestná vědecká hodnost doctor honoris causa v oboru filozofické vědy na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Téhož roku byla Barbaře Dayové, Kathy Wilkesové a Jan Hus Educational Foundation jako celku udělena pamětní medaile prezidenta republiky Václava Havla. Rogeru Scrutonovi navíc prezident předal státní vyznamenání České republiky, Medaili Za zásluhy I. stupně. (DAYOVÁ 1999, 246) Nathalii Roussariové byla v roce 2009 udělena Medaile Jana Patočky za významný přínos v rozvíjení francouzsko-českých vztahů v období totality. Z mnoha posluchačů tajných filozofických seminářů se stali uznávaní vědci, politici, univerzitní učitelé. Tři z nich se postupně dostávali do čela Masarykovy univerzity (Milan Jelínek byl rektorem v letech 1990–1992, Jiří Zlatuška 1998–2004 a Petr Fiala 2004–2011). Petr Oslzlý plní od února roku 2018 funkci rektora Janáčkovy akademie múzických umění v Brně. Z toho je patrné, že zrna vzdělanosti skutečně padala na úrodnou půdu.

Po sametové revoluci vyvstala otázka, jak bude dál pokračovat spolupráce oxfordské Nadace, pařížské Asociace a československých vzdělanců. Jak již bylo řečeno výše, francouzská i britská strana potvrdila, že jejich činnost nebude přerušena. Nezbytnost spolupráce potvrdil ve svém dopise také Václav Havel. Britské i francouzské organizaci napsal: „Potřebujeme vás více než kdykoliv předtím.“ (ROUSSARIE, 19) Vedle zahraničních nadací proto vznikla také československá sekce, pod názvem Československá vzdělávací nadace Jana Husa byla zaregistrována v Brně v květnu 1990 a v říjnu téhož roku byla za přítomnosti prezidenta Václava Havla slavnostně otevřena. Jejím prvním ředitelem se stal Miroslav Pospíšil, ve správní radě zasedla většina spolupracovníků z bytových seminářů. (DAYOVÁ



Obr. 11. V říjnu roku 1998 byl udělen Rogeru Scrutonovi (vlevo) a Jeanu-Pierru Vernantovi čestný doktorát Masarykovy univerzity v Brně.

Image 11. En octobre 1998, le titre de doctorat d'honneur de l'Université Masaryk de Brno a été attribué à Roger Scruton (à gauche) et à Jean-Pierre Vernant.

1999, 246) Jak zahraniční, tak československá nadace se věnovaly svému původnímu poslání – šíření vzdělanosti. Mezi jejich hlavní pracovní náplň tedy patřila (a v případě české Vzdělávací nadace Jana Husa stále patří) podpora vysokoškolských studentů a spolupráce se zahraničními univerzitami a Akademii věd. Ze spolupráce francouzské Association Jan Hus a Filozofického ústavu Akademie věd se mimo jiné zrodila myšlenka uspořádat intenzivní několikadenní seminář. Dostal název Letní škola francouzské filozofie a je svým způsobem pokračováním tradice bytových seminářů. Duší letní školy byla po dlouhá léta Marcela Sedláčková.

### LETNÍ ŠKOLA FRANCOUZSKÉ FILOZOFIE

Úzká spolupráce pařížské Association Jan Hus s pražským Filozofickým ústavem Akademie věd začala již rokem 1990. V tomto roce se v Paříži konalo kolokvium věnované osobnosti a dílu Jana Patočky. Při této příležitosti se setkal tehdejší ředitel Filozofického ústavu Josef Zúmr s představiteli Asociace. Právě na tomto setkání vznikla myšlenka uspořádat několikadenní seminář, na němž by se po vzoru bytových seminářů sešli čeští, slovenští a francouzští vzdělanci a diskutovali nad společným tématem. Záslouhou spolupráce a vzájemné dohody mezi Marcelou Sedláčkovou, vědeckou pracovnící Filozofického ústavu Akademie věd, a Nathalie Roussariovou, tajemnicí Association Jan Hus, byl v červenci 1991 uspořádán první ročník Letní školy francouzské filozofie. Konal se na zámku v Bechyňi v jižních Čechách. (SEDLÁČKOVÁ, 14) Od roku 1991 se Letní školy konají pravidelně každý rok, vždy střídavě v České republice, na Slovensku a ve Francii. Díky nim byla navázána mnohá osobní i pracovní přátelství a spolupráce. První ročník Letní školy byl pořádán v kooperaci pařížské Asociace a Filozofického ústavu, od roku následujícího do spolupráce vstoupila i brněnská Vzdělávací nadace Jana Husa. Letní škola představuje nejdéle



Obr. 12. V dubnu roku 2016 převzaly v Bratislavě Nathalie Roussariová (vpravo) a Marie-Christine Lagrangeová za Association Jan Hus cenu za podporu vědy od Slovenské akademie věd.

Image 12. En avril 2016, Nathalie Roussarie (à droite) et Marie-Christine Lagrange ont reçu un prix pour l'Association Jan Hus de la part de l'Académie des sciences pour une contribution scientifique.

trvající „projekt“ Vzdělávací nadace Jana Husa a zároveň nejdelší souvislou aktivitu, která vzešla z neoficiálního kulturního dění. Letní škola francouzské filozofie je určena v první řadě vysokoškolským studentům, přispívá k přípravě doktorandů. (MÜLLER, 24)

### SAMIZDAT A BYTOVÉ SEMINÁŘE

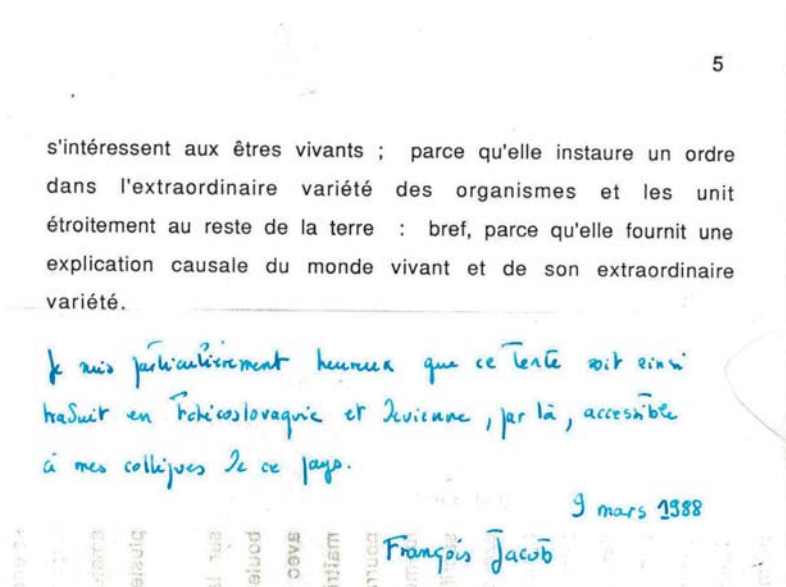
S konáním bytových seminářů francouzských filozofů souvisí také vydávání samizdatových titulů. Jedná se o úzkou souvislost, nikoli však přímou návaznost. Bytové semináře se staly inspirací pro překlady a vydávání knih v Československu tehdy nedostupných. Hlavní organizátoři bytových seminářů (a zároveň podněcovatelé vzniku samizdatů) Jiří Müller a Milan Jelínek měli s vydáváním samizdatů bohaté zkušenosti. Jiří Müller se produkcí samizdatů začal věnovat téměř ihned po svém propuštění z vězení v prosinci roku 1976. S manželkou Bronislavou se později podíleli na systematickém pořizování dalších opisů knih *Edice Petlice*, kterou řídil Ludvík Vaculík. (PŘIBÁŇ 2018, 514) Samizdaty podléhaly stejné koncepci, jakou Müllerovi razili pro bytové semináře – nebyly určeny pouze úzkému okruhu disidentů, naopak mnoho odběratelů a čtenářů našly v tzv. šedé zóně. Díky organizačním schopnostem manželů Müllerových se jejich soukromá samizdatová dílna proměnila v profesionálně řízené nakladatelství, které mělo spolupracovníky po celé Moravě.<sup>69</sup> Kromě svazků *Edice Petlice* postupně vydávali také vlastní tituly jak z oblasti krásné, tak odborné literatury. „V katalogu knihovny Libri prohibiti je evidováno více než 100 titulů opsaných ve vydavatelství manželů Müllerových; řada dalších publikací – někdy i nedokončených – byla ztracena či zabavena při domovních prohlídkách.“ (PŘIBÁŇ 2018, 515) Samizdatová činnost manželů Müllerových byla úzce propojena s počátkem pořádání bytových seminářů ve spolupráci s Jan Hus Educational Foundation. Jak již bylo uvedeno v předchozí části této práce, při prvním setkání manželů Müllerových s Rogerem Scrutonem nebyla řeč o organizaci tajných přednášek, ale o finanční podpoře samizdatové činnosti. I během doby, kdy již byly v běhu bytové semináře, Nadace i Asociace podporovaly finančně, materiálně i technicky samizdatové aktivity moravských disidentů.

Na počátku 80. let podpořil Jiří Müller také vznik samizdatového vydavatelství manželů Jany a Milana Jelínkových. Systematicky se manželé Jelínkovi věnovali výrobě a distribuci samizdatových titulů od roku 1981, jejich prvním titulem se stala kniha německého politologa Rudolfa Bahra *Alternativa*. (PŘIBÁŇ 2018, 519) Během 80. let vydali zhruba 130 svazků knih a 120 čísel periodik, listkový katalog jejich samizdatových titulů je uložen v podsbirce ODKAZu.<sup>70</sup> S Jiřím Müllerem řešili manželé Jelínkovi hlavně technickou stránku výroby (například vazbu). Navíc jim Bronislava a Jiří Müllerovi doporučovali tituly k opisování: „Zásahu o to, že jsme začali vydávat texty, které komunistický režim potlačoval, měl jeden z hlavních organizátorů brněnské disidence Jiří Müller. Ten nás v roce 1981 zasvětil do technických prací spojených s opisováním a vázáním textů, přicházel s edičními podněty a podporoval vydávání publicistických a společenskovedních textů z britských sběrnic poskytovaných v rámci Husovy asociace.“ (JELÍNEK 1995, 130) Zdrojem inspirace pro výrobu a distribuci knih se kromě Jiřího Müllera stal rovněž široký okruh jejich umělecky a kulturně založených přátel, úzce spolupracovali také s překladateli (Vladimír Jochman z němčiny a francouzštiny, Jaroslav Blažke, Dana Ferenčáková, manželé Leoš a Hana Rajnoškoví, Hana Zlatušková a Jana Jelínková z ruštiny atd.). (PŘIBÁŇ 2018, 519)

Z titulů uvedených v listkovém katalogu neoficiální produkce manželů Jelínkových je zřejmé, že jejich samizdatové aktivity setkávání s francouzskými přednášejícími velmi ovlivňovalo. Nacházíme zde totiž jména, která byla s bytovými semináři úzce spojena. Například Jean-Michel Besnier navštívil Brno v květnu roku 1986. Překlad jeho přednášky vydali Jelínkovi ve své samizdatové edici pod názvem *Jazyk a moc* hned následující rok. Dalším francouzským přednášejícím, jehož dílo se ocitlo v listkovém katalogu samizdatových titulů, byl Miguel Abensour. V lednu roku 1987 pronesl přednášku na téma Lévinasova

konceptu utopie. Na základě setkání s ním a pravděpodobně také na základě četby knih a časopisů, které dovezl, vznikl překlad Abensourova textu, který manželé Jelinkovi vydali ještě téhož roku pod názvem *Socialistická utopie: nové spojenectví politiky a náboženství*. Zmínit musíme také spolupráci s manželi Blažkeovými. Jaroslav Blažke zajišťoval Jelinkům mnohé překlady především z německého jazyka. Marie Blažková se zasadila o překlad a vydání básní dalšího z přednášejících v rámci tajných bytových seminářů – francouzského filozofa, jezuitu Pierra-Jeana Labarriera. Jednalo se o překlad jedné části jeho sbírky *Odes à la nuit*, konkrétně části s názvem *Aux hommes de mauvaise volonté*. Sbíрка vyšla původně roku 1984 v Éditions Saint-Germain Des-Prés. Verše do češtiny přeložila Stanislava Káňová, přebásnil je Karel Křepelka. V češtině kniha sice vyšla pod názvem *Ódy noci*, ale obsahuje pouze jednu část Labarriérovy knihy s názvem *Lidem zlé vůle*. Výtvarným doprovodem samizdatu jsou detailní fotografie soch padlých andělů z kazatelny kostela svatého Michala v Brně, autorem fotografií je Petr Baran. Kniha vyšla ve dvaceti exemplářích v roce 1988 a zajímavostí je, že již nebyla opisována na psacím stroji, ale sazba byla připravena na počítači. (FIŠER 2011, 74)

Společným „projektem“ manželů Jelinkových a Müllerových byla edice *Prameny*, která vznikla roku 1985. S konáním bytových seminářů byla edice těsně spjata, svým způsobem z ní vyrůstala, ale ve výsledku se oddělovala. Mezi bytové semináře a samizdatovou aktivitu tvůrců edice *Prameny* tak nemůžeme dát jednoduché rovnítko. Edice se často inspirovala textovými materiály, které přiváželi britští či francouzští hosté, či jejich samotnými přednáškami. Autoři textů ochotně udělovali svým vydavatelům autorská práva či dokonce sami psali předmluvy k českým vydáním svých prací.<sup>71</sup> Jan Hus Educational Foundation i Association Jan Hus navíc edici *Prameny* materiálně podporovaly. Členy její redakční rady byli vedle Jiřího Müllera a Milana Jelínka ještě fyzik Martin Černohor-



Obr. 13. Rukopisný dovětek Françoise Jacoba k českému překladu jeho knihy *Hra možností*, který vyšel v samizdatové edici *Prameny* roku 1988. (Obzvláště mě těší, že je tento text přeložen v Československu, a je tak přístupný mým kolegům v této zemi.)

Image 13. Un post-scriptum manuscrit de François Jacob dans la traduction tchèque de son livre *Le jeu des possibles* qui a été publié dans l'édition de samizdat *Prameny* en 1988. (Je suis particulièrement heureux que ce texte soit ainsi traduit en Tchécoslovaquie et devienne, par là, accessible à mes collègues de ce pays.)

ský, sociolog a překladatel Vladimír Jochmann, sociolog Miloslav Petrusek a inženýr chemie Vladimír Turek. (PŘIBÁŇ 2018, 385) *Prameny* již svým názvem odkazovaly na svůj hlavní inspirační zdroj – byly edicí překladů zásadních světových děl z oblasti společenských a přírodních věd. Těmito překlady šli členové redakční rady k pramenům evropské vzdělanosti, kterou chtěli zprostředkovat českým čtenářům. Sami charakterizovali svoji činnost následovně: „V Československu, kde je vydavatelský monopol v rukou státu, jsou překlady společenskovědních prací (zejména nemarxistických) vydávány jen ve velmi úzkém výběru. Naše skupina si proto vytkla za úkol vydávat překlady významných děl společenskovědné a jiné vědecké literatury s filozofickým zaměřením. Touto ediční činností, kterou provádíme bezplatně, chceme přispět k překonání politického a z něho vyplývajícího ideologického rozdělení Evropy a k opětovnému kulturnímu sjednocení našeho kontinentu.“<sup>72</sup> Spjati se zahraničím byli členové redakční rady nejen svým zájmem o zahraniční literaturu, ale také konkrétní materiální pomocí zahraničních organizací, a to nejen oxfordské Nadace a pařížské Asociace; „Müllerovu činnost podporovala též Nadace Charty 77 Františka Janoucha, britská Keston College a londýnská agentura Palach Press Jana Kavana“. (PŘIBÁŇ 2018, 386) Díky této materiální pomoci byla edice *Prameny* jedním z prvních československých nakladatelství (a to nejen samizdatových), která k výrobě knih používala moderní počítačovou technologii. Důležitou roli při zprostředkovávání nových technologií pro potřeby samizdatu sehrál Wolfgang Stock, díky němuž byl také do Československa propašován první osobní počítač. Jednalo se o typ Amstrad 1512 a k manželům Müllerovým jej převezla Marie von Spee v březnu roku 1987. V té době v Československu osobní počítače prakticky neexistovaly, nemohl tedy existovat ani editor s českou diakritikou. Ten až v září roku 1987 vytvořil Jiří Zlatuška; nazval jej Morning Star.<sup>73</sup> Zakázané texty se tak již nemusely opisovat na psacích strojích přes kopírovací papír. Odpadla také starost o uskladnění knih (a strach z jejich nalezení Státní bezpečností). Prostřednictvím počítačů a disket mohl brněnský disent navíc bezpečněji komunikovat se zahraničím: „Východiskem moderní technologie v polygrafickém průmyslu je počítač. Jeho využití pro samizdat bylo mimořádně výhodné, neboť celá fáze psaní textu se odehrávala pouze na obrazovce a v paměti počítače, takže hotový text byl ‚neviditelně‘ skladován na disku. Počítačové zpracování textu obohatilo také formy jeho distribuce, navíc výrazně usnadňovalo spolupráci samizdatu se zahraničím.“ (MÜLLER 1990, 13) Sametová revoluce zasáhla do dalšího technologického vývoje v rámci samizdatu i do plánovaných edičních aktivit. V říjnu 1989 začala být pro samizdat využívána první laserová tiskárna a v edičním plánu *Pramenů* se objevilo zhruba dvacet chystaných titulů, některé z nich byly „na podzim 1989 ve stádiu více či méně pokročilých příprav (některé již přeloženy, zredigovány a opisovány, jiné zadány k překladu či jen plánovány).“ (PŘIBÁŇ 2018, 386)

V soupisu autorů figuruje francouzský filozof Alain Finkielkraut, který měl přednášku v domácnosti manželů Jelínkových v polovině května roku 1989. Finkielkrautova kniha s názvem *Rozpad myšlení* vyšla v edici *Prameny* ještě téhož roku, v tomto vydání však dnes není dostupná. Dostupné je až její druhé vydání, které v roce 1993 vydalo brněnské nakladatelství Atlantis pod názvem *Destrukce myšlení*. Z francouzského originálu *La défaite de la pensée* vydaného nakladatelstvím Gallimard v Paříži roku 1987 přeložil Vladimír Jochmann, jazykovou úpravu provedl a ediční poznámku napsal Milan Jelínek.

Mimo samizdatové edice vznikaly a byly rozšiřovány i další překlady francouzských přednášejících. Tak je například v podsбірce ODKAZU zachován překlad přednášky Andrého Enegrena *Pojem „společného smyslu“ (common sense, sens commun) u Hannah Arendtové*. Jedná se o samizdatový opis překladu přednášky, který byl spontánně šířen mezi přáteli. Stejně tak se v podsбірce ODKAZU nachází překlad textu Jeana-Pierra Vernanta, který sice v Československu v rámci tajných bytových seminářů v Brně nevystupoval, ale stál v čele pařížské Association Jan Hus. Překlad jeho textu nese název *Hranice mýtu* a je uložen ve fondu Milana Jelínka v podsбірce ODKAZU.

## ZÁVĚR

Bytové semináře nesloužily jen k akademickému předávání nových informací. Byly místem setkávání odvážných lidí, předávání podnětů k další práci, navazování celoživotních přátelství. Práce organizátorů Bronislavy a Jiřího Müllerových, hostitelů Jany a Milana Jelínkových i dalších jednotlivců, kteří jim byli nápomocni, byla mnohem komplexnější a náročnější, než jak nám ji mohou podat jednotlivá historická fakta. Až z vlastních zápisů Milana Jelínka a ze vzpomínek pamětníků se dozvídáme, jak vyčerpávající byla starost o zahraničního hosta. Jeho návštěva byla totiž zasazena do koloběhu každodenního života, již tak orámovaného nejistotou, jakých ústrků se všem angažovaným ze strany Státní bezpečnosti opět dostane. Ještě náročnější bylo vytvoření strategie příjezdu a následného pobytu zahraničních přednášejících cizelované do detailů tak, aby jejich pobyt co nejméně ohrozil nejen hostitele, ale především samotné posluchače, kteří sami nevycházeli z disidentských kruhů. Touto promyšlenou strategií, pevnou koncepcí, jejímiž autory byli manželé Müllerovi, se brněnské bytové semináře důsledně odlišují od volnějšího (a tím pádem nebezpečnějšího) průběhu seminářů pražských. I tento fakt jsme se snažili v naší práci zdůraznit. Cílem práce však nebylo jen podat fakta, přesná data a seznam francouzských přednášejících v Brně. Záměrně jsme zmiňovali také souvislosti z deníkových zápisů Milana Jelínka i detailnější záznamy ze zpráv z cest francouzských filozofů, abychom dospěli ke komplexnějšímu vystižení atmosféry, do níž přijížděli přednášet. Zahraniční bytové semináře totiž netvoří jen důležitou součást československé kulturní historie, ale jsou především svědectvím o lidské odvaze a nezištné pomoci potřebným. Je proto dobře, že jsou dokumenty dokládající tuto skutečnost uchovány ve sbírce Moravského zemského muzea i pro další generace.

## PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní Janě Jelínkové a panu Jiřímu Müllerovi za mnohé konzultace a kritické připomínky. Poděkování náleží také paní Marii Blažkové za zapůjčení samizdatových knih a poskytnutí dalších informací. Vzdělávací nadaci Jana Husa děkuji za poskytnutí fotografií.

*Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DRKVO, MK000094862).*

## POZNÁMKY

- <sup>1</sup> S Yvetou Devillardovou ztratil Milan Jelínek kontakt po té, co byla v roce 1942 zatčena a deportována do Slezska. Kontakt spolu navázali až v roce 1951 díky náhodnému známému Milana Jelínka, který se s Yvetou provdanou Gauyacqovou seznámil během svého prázdninového pobytu na tuniském ostrově Djerba. Yvetta tam pracovala jako učitelka. (Jelínek 2018, 13)
- <sup>2</sup> Osobně se znovu setkali během Jelínkova lektorského působení na Sorbonně v roce 1965. Jako místo setkání zvolili město Lille, odkud dále pokračovali na návštěvu Deldaělovy rodiny v belgickém městě Mouscron.
- <sup>3</sup> Listky s francouzskými recepty jsou uloženy v podsбірce ODKAZu MZM.
- <sup>4</sup> Zmínit můžeme například tajné bytové semináře u filozofa Jana Patočky nebo seminární kurzy vedené Milanem Machovcem, Juliem Tominem nebo Ladislavem Hejdánkem.
- <sup>5</sup> Existují různé výklady počátečního písmene „M“ - mohlo se jednat o klub Moravský, Masarykovský, Muzejní - podle místa setkávání v kavárně Muzejka - nebo dokonce Mezníkův. (JELÍNEK 2010, 18)
- <sup>6</sup> Podrobnější popis průběhu seminářů je úkolem badatelů, kteří ještě stále mohou vycházet z autentických výpovědí účastníků těchto neoficiálních setkání.
- <sup>7</sup> Naopak v Brně měla tato „antiuniverzita“ jen krátké trvání. Tajné bytové semináře konané ve spolupráci se zahraničními nadacemi Jana Husa neměly s touto „antiuniverzitou“ přímou souvislost.
- <sup>8</sup> Jiří Müller sám zdůrazňuje, že se nejednalo o „pouhé“ domácnosti, byty, ve kterých se semináře konaly. Důraz klade na fakt, že se semináře konaly v domácnostech skvěle fungujících manželství: „protože jen dobré



- manželství mohlo vydržet nároky, které jsem měl“. Stejně tak je třeba zdůraznit, že i pevné manželské pouto mezi Bronislavou a Jiřím Müllerovými bylo jádrem bezchybné organizace těchto akcí.
- 9 Catherine Audardová – manželka Alana Montefiora, vystudovala École Normale Supérieure a Sorbonnu v Paříži. Od roku 1991 přednáší na London School of Economics. Zabývá se politikou a morální filozofií, překládá díla Johna Rawlse a Johna Stuarta Milla.
  - 10 Jacques Derrida reagoval okamžitě pozitivně i z osobních důvodů. Matka jeho manželky byla Češka a on sám v 60. letech Československo několikrát navštívil.
  - 11 Jean-Pierre Vernant (1914–2007) – francouzský historik, antropolog a specialista na starověké Řecko. Původně vystudoval filozofii, byl výrazně levicového smýšlení. Patřil k členům Komunistické strany Francie.
  - 12 Maurice de Gandillac (1906–2006) – zabýval se zejména středověkou a renesanční filozofií. Mezi jeho studenty patřili například Michel Foucault, Jacques Derrida, Louis Althusser či Jean-François Lyotard.
  - 13 Paul Ricœur (1913–2005) – francouzský filozof křesťanské orientace. Zabýval se hlavně fenomenologií, výkladem textů, včetně biblických, filozofickou etikou a filozofií jednání. Roku 1993 se stal prvním laureátem Ceny Karla IV., kterou uděluje Univerzita Karlova v Praze.
  - 14 Jacques Derrida (1930–2004) – francouzský filozof považovaný za zakladatele tzv. dekonstrukce. Jeho dílo výrazně ovlivnilo rovněž literární vědu a další obory v Evropě i v USA.
  - 15 Kathleen Vaughan Wilkesová (1946–2003) – britská filozofka, která se zabývala zejména filozofií mysli. Společně s Catherine Audardovou a Alanem Montefiorem stála u zrodu bytových seminářů v Československu. Byla jednou z prvních přednášejících v pražských seminářích u Julia Tomina.
  - 16 Alan Claude Robin Goldsmid Montefiore (1926) – britský filozof působící v Oxfordu, emeritní člen Balliol College, prezident organizace Forum for European Philosophy a předseda rady Froebel Educational Institute.
  - 17 Jean-François Lyotard (1924–1998) – francouzský představitel postmoderní filozofie. Byl členem Collège International de Philosophie v Paříži. Vyučoval na univerzitách ve Francii a v USA.
  - 18 Nathalie Roussariová pracovala původně jako knihovnice, ale účastnila se i programů na ochranu lidských práv. V květnu roku 1983 navštívila společně s filozofy Jacquesem a Hélène Brunschvicgovými pražský seminář u Ladislava Hejdánka, kde se setkala také s Radimem Paloušem a Petrem Rezkem. Politickou situaci v ČSSR byla natolik pohnuta, že ještě téhož roku přijala neplacené místo tajemnice pařížské Asociace Jana Husa. V této funkci působil až do roku 2010.
  - 19 Rozdíl mezi tajnými bytovými semináři v Praze a v Brně spočíval mimo jiné v tom, že v Praze se semináře konaly v několika různých domácnostech, kdežto v Brně se odehrávaly vždy u jednoho hostitele. V Praze bylo nutné spolupracovat hned s několika významnými osobnostmi, což organizaci přednášek činilo mnohem obtížnější než v Brně. (BOROVANSKÁ – BOROVANOVÁ 2012)
  - 20 Olivier Mongin (1951) – francouzský filozof a esejista. Vystudoval historii a filozofii na Sorbonně, je ovlivněn myšlenkami Emmanuela Lévinase a Paula Ricœura. V letech 1989–2012 byl šéfredaktorem revue *Esprit*. V roce 2017 vyšla v češtině jeho kniha *Urbánní situace. Město v čase globalizace*.
  - 21 Jean-Claude Eslin – křesťanský orientovaný filozof. Působí jako profesor humanitních věd na École européenne des Affaires v Paříži.
  - 22 Revue *Esprit* – začala vycházet v roce 1932 pod vedením Emmanuela Mouniera, jednoho z hlavních představitelů francouzského křesťanského personalismu. Později byla orientována více levicově.
  - 23 Citováno z jednoho sešitu deníků Milana Jelínka, které jsou uloženy v podsбірce ODKAZU. Až do roku 2045 však deníky nebudou přístupné badatelské veřejnosti.
  - 24 Jean-Michel Besnier (1950) – francouzský filozof, který se ve svém bádání věnuje hlavně otázkám filozofie a etiky vědy. Je členem vědecké rady Institut des hautes études pour la science et la technologie.
  - 25 Téma bylo Jelínkovi blízké nejen s ohledem na jeho bohemistické působení na univerzitě, ale také vzhledem k jeho přátelství s Petrem Fideliiem (vl. jm. Karel Palek). Petr Fidelius se zabýval zejména sémantickou stránkou jazyka používaného v komunistické propagandě. Spoluredigoval samizdatový *Kritický sborník*. V roce 1983 vyšla v exilovém nakladatelství Arkýř jeho kniha s názvem *Jazyk a moc*. Své myšlenky předkládal ke kritickému zhodnocení i Milanu Jelínkovi, o čemž svědčí jejich korespondence. Část z ní je uložena v podsбірce ODKAZU.
  - 26 „Bref, une réunion assurément très amicale.“
  - 27 Jedná se celkem o deset stran strojopisného textu s korekturami a rukopisnými poznámkami Milana Jelínka, pravděpodobně podkladu pro konečnou samizdatovou podobu. Text je uložen v podsбірce ODKAZU.
  - 28 Většina francouzských přednášejících proto přilétala z Paříže do Vídně a z Vídně cestovala do Brna autobusem.
  - 29 V rozhovoru s autorkou článku Jana Jelínková uvedla, že v komunikaci s Nathalií Roussariovou jen dvakrát nechtěně porušili pravidlo „týden + 1“ a návštěvník nepřijel o týden dřív, jak bylo zvykem, ale skutečně v den uvedený na pohlednici. V obou případech byli přednášející na hranicích zadrženi a i v Brně byli pod dohledem Státní bezpečnosti. Prvním z nich byla Nathalie Roussariová, jako druhý byl o několik měsíců později zadržen Yves Geffroy.

- 30 André Enegren (1951) – zabývá se politickou filozofií, zejména dílem Hannah Arendtové. Vzhledem k svému finskému původu působil také jako překladatel z finštiny.
- 31 Claude Habibová (1956) – je univerzitní profesorkou, působí na katedře románských jazyků a literatur pařížské Sorbonny. Zabývá se zejména literaturou 18. století.
- 32 Kopie diáře Nathalie Roussariové jsou uloženy ve fondu Milana Jelínka v podsírbce ODKAZU.
- 33 Přednášející přijížděli na turistická víza, museli se proto nejprve oficiálně ubytovat v hotelu. Teprve po této počáteční „registraci“, kdy získali povinné policejní razítko do víza, mohli navštěvovat soukromé domácnosti. Pokud by přednášející chtěli přenocovat u svých hostitelů, museli by se k svému pobytu rovněž přihlásit, což by při pravidelném opakování mohlo vyvolat podezření: „Příliš časté přihlašování cizince k soukromému ubytování mohlo přilákat třeba náhodnou, a tedy i zbytečnou pozornost StB.“ (OSLZLÝ 1993, 14)
- 34 Na filmovou tematiku byl kladen velký důraz. Téměř každý francouzský host přivázel do Brna videokazety se zakázanými filmy. O možnosti vytvoření „domácího kina“ uvažovali Milan Jelínek i Jiří Müller již dlouho. Posléze se možnost domácích kin skutečně realizovala, když Jiří Müller pořídil pro brněnské i pražské domácnosti první videokazety. Několik videokazet, které byly k Jelínkovým v 80. letech dovezeny z Francie, je uloženo ve fondu Milana Jelínka v podsírbce ODKAZU.
- 35 „Ce projet de ‚cinéma ambulante‘ (M. J.) qui devait commencer à fonctionner réellement avant la mi-octobre“. Zpráva z cesty Andrého Enegrena uložená v podsírbce ODKAZU.
- 36 Miguel Abensour (1939–2017) – francouzský filozof, který se specializoval především na politickou filozofii. Byl emeritním profesorem na Université Paris Diderot a prvním předsedou Collège international de philosophie.
- 37 Jean-Loup Thébaud – francouzský filozof, který se zabývá zejména dílem Jana Patočky a Hanse-Georga Gadamera. K jeho významným počinům patří zejména obsáhlý rozhovor s Jeanem-Françoisem Lyotardem, který vyšel knižně pod názvem *Aut juste*.
- 38 Mírné komplikace nastaly pouze při příjezdu Jeana-Loupa Thébauda. Přijel totiž o jeden den dříve, než avizoval jeho předchůdce Miguel Abensour. Díky pohotovosti Milana Jelínka však mohl být Thébaud bez problémů ubytován ještě týž den.
- 39 Pierre Kaufmann (1916–1995) – francouzský filozof, psychoanalytik, žurnalista a profesor francouzské filozofie na univerzitě v Nanterre. Byl členem École freudienne de Paris.
- 40 Yves Geffroy – v současné době vyučuje filozofii na Lyceé Descartes ve městě Rabat v Maroku. Společně s Mustaphou Bencheikhem vydal v roce 2017 knihu s názvem *Exil, mémoire, migration*.
- 41 Druhým zadržným na rakousko-českých hranicích byl po Nathalii Roussariové filozof Yves Geffroy. Tato situace nastala i proto, že jeho příjezd byl odložen. Původně měl přijet již v červnu, ale Milan Jelínek musel na poslední chvíli návštěvu odvolat. Mohlo tedy dojít k jistým nedorozuměním a nedodržení pravidel při uvedení nového data návštěvy. Navíc Nathalie Roussariová prozradila v korespondenci celé jeho jméno. Proto o Yvesi Geffroyovi Státní bezpečnost již věděla.
- 42 „En quittant l'appartement avant M., J. et moi avons trouvé une voiture de police stationnée à côté de celle de J.; deux policiers firent semblant d'examiner leur véhicule.“ Zpráva z cesty Yvese Geffroya je uložena ve fondu Jan Hus Educational Foundation v podsírbce ODKAZU.
- 43 Catherine Challierová (1947) – francouzská filozofka a překladatelka. Specializuje se na vztah mezi židovským náboženstvím a filozofií. Věnuje se také dílu Emmanuela Lévinase.
- 44 Chantal Demonquová – je autorkou a spoluautorkou učebnic filozofie pro střední školy, například *La philosophie de A à Z*. Teoreticky se věnuje také pedagogické problematice.
- 45 „Même enseignements à tirer du passage de la frontière au retour: les mêmes conduites ‚naïve‘ ont eu les mêmes effets; nous avons accepté de rentrer en Autriche avec deux lettres ‚clandestines‘ confiées par J. M. à J. – nous n'avons eu, là non plus, aucun compte à rendre.“ Zpráva z cesty Catherine Challierové a Chantal Demonquové je uložena ve fondu Jan Hus Educational Foundation v podsírbce ODKAZU.
- 46 Bernard Fabre (1949–2000) – středoškolský učitel filozofie a básník. Snažil se o propojení poezie s hudbou. Svě básně, které byly určeny především k hlasitému přednesu, proto psal ve formě partitury.
- 47 Valerie Lowitová – je dcerou původem pražského sociologa Tomáše Lowita (1929–1997), který emigroval s celou rodinou do Paříže.
- 48 Překlady těchto knih skutečně v letech 1988–1989 v edici *Prameny* vyšly. Knihy Raymonda Arona s názvem *Esej o svobodách a Demokracie a totalitarismus* a kniha François Jacoba s názvem *Hra možností* v roce 1988. Kniha Alaina Finkielkrauta s názvem *Rozpad myšlení* následovala v roce 1989.
- 49 „Nous avons ensuite repris, avec Milan et Jana, quelques points techniques de notre organisation (livres, revues etc...) avant de repartir pour Prague. J'étais heureuse d'avoir pu les revoir, aussi que Jiri M. le contact à Brno, grâce à la chaleur et à la qualité de leur accueil, est plus agréable et plus facile qu'à Prague.“ Zpráva z cesty Nathalie Roussariové je uložena ve fondu Jan Hus Educational Foundation v podsírbce ODKAZU.
- 50 Pierre-Jean Labbarière (1931–2018) – byl členem Tovaryšstva Ježíšova, na kněze byl vysvěcen v roce 1963. Vyučoval na filozofické fakultě v Centre Sèvres, později se stal profesorem v Institut Catholique

- v Paříži. Zabýval se zejména Hegelovou filozofií, společně s Gwendolinou Jarczykovou překládal dílo Mistra Eckharta.
- 51 Více o této knize viz následující části naší práce.
- 52 Oba dokumenty jsou uloženy v podsбірce ODKAZU.
- 53 Marc-Vincent Howlett (1948) – francouzský filozof, který se zabývá zejména antropologií a psychoanalýzou. Svoji pozornost zaměřuje rovněž na teorii divadla.
- 54 „Aussi, pour mieux cerner le sens de ces voyages, il apparaît important d’approfondir les raisons de notre présence. Pour cela, il nous faudrait davantage opter pour des ‚conférences‘ qui, tout en respectant le désir légitime d’informations culturelles sur la France, soient plus centrées sur une avancée dans la compréhension des problèmes spécifiques de ces pays.“ Zpráva z cesty Marka-Vincenta Howletta je uložena v podsбірce ODKAZU.
- 55 Dokumenty jsou uloženy ve fondu Jan Hus Educational Foundation v podsбірce ODKAZU.
- 56 „A Bratislava, les contacts que j’ai eus n’ont pas été encourageants. Les personnes du milieu ‚francophone‘, intéressées par des conférences en français ne semblaient pas prêtes à s’organiser dans ce sens, ni même très intéressées.“ Zpráva z cesty Sabiny Bollackové je uložena ve fondu Milana Jelínka v podsбірce ODKAZU.
- 57 Alain Finkielkraut (1949) – francouzský filozof a esejista židovského původu. Zaujímá konzervativní postoj, je silně ovlivněn myšlenkami Emmanuela Lévinase.
- 58 Gwendoline Jarczyková (1927) – původem polská filozofka, historička filozofie a překladatelka z francouzštiny. Specializuje se zejména na Hegelovu filozofií a na dílo Mistra Eckharta.
- 59 Jean-Luc Petit (1944) – vyučuje filozofií na filozofické fakultě univerzity ve Štrasburku. Zabývá se zejména hermeneutikou a fenomenologií.
- 60 Maria Petitová – francouzská filozofka, která se zabývá filozofickou fenomenologií, zejména dílem Edmunda Husserla a Martina Heideggera.
- 61 Problematika sociálních poměrů v Jižní Americe byla tématem diskuzí již při předchozí návštěvě Pierra-Jeana Labarrièra, který dle slov Marie Blažkové sám nějakou dobu v chudinských poměrech jihoamerických předměstí žil. Na základě těchto vlastních zkušeností inklinoval k tzv. teologii osvobození, což bylo jádrem sporu mezi ním a páterem Vinklárkem, který ji odmítal.
- 62 Charles Malamoud (1929) – francouzský historik především orientálních a východních náboženství.
- 63 Xavier Galmiche (1963) – je profesorem na katedře středoevropských studií pařížské Sorbonny. Specializuje se na českou literaturu, přeložil díla například Karla Hynka Máchy, Antonína Sovy nebo Bohumila Hrabala. Zásluhou Milana Jelínka jí byl v roce 1990 navrácen původní název Masarykova univerzita.
- 64 Jacques Message (1956) – je profesorem filozofie na univerzitě v Amiens. Specializuje se především na současnou filozofií, zejména na dílo dánského myslitele Sorena Kierkegaarda.
- 66 Louis Sala Molins (1935) – francouzský esejista a filozof, který se věnuje hlavně politické filozofií. Vyučuje na univerzitách v Paříži a v Toulouse.
- 67 „Je ne décrirai pas le charme, l’amabilité, l’humanité profonde des Jelinek. On a la chance de faire leur connaissance, ou pas. Un de ces hommes, rares, une de ces femmes, rares, qui, de leur présence, vous reconcilient avec la vie.“ Zpráva z cesty Louis Sala Molins je uložena ve fondu Milana Jelínka v podsбірce ODKAZU.
- 68 François Rivenc (1945) – profesor filozofie a logiky na pařížské univerzitě. Specializuje se na filozofií jazyka.
- 69 Zmínit můžeme například Vladimíra Turka ve Znojmě, Drahuši Proboštovou, Věru Roubalovou a Pavla Roubala v Praze či Jaromíra Šavru v Ostravě. (PŘIBÁN 2018, 514)
- 70 Seznam vydaných knih v samizdatové edici manželů Jelínkových uvádí Zuzana Hájková a Libor Martinek v knize *Bibliograf mezi regály*. Dle jejich číslování zahrnovala edice celkem 228 vydaných titulů. (HÁJKOVÁ – MARTINEK 2017, 171–177)
- 71 Příkladem může být zakladatel molekulární biologie François Jacob, který k českému překladu své knihy *Hra možnosti* (vyšla v edici *Prameny* roku 1988) připojil předmluvu. V podsбірce ODKAZU je zachován strojepis této předmluvy s rukopisným dovětkem Françoise Jacoba z 9. března 1988.
- 72 Ediční plán edice *Prameny* uloženy ve fondu Milana Jelínka v podsбірce ODKAZU MZM.
- 73 Název českého editora vyvolal mezi britskými intelektuály ve své době velký rozruch. *Morning Star* se totiž jmenovaly oficiální komunistické noviny ve Velké Británii. Jiří Zlatuška to však věděl a svůj editor tímto jménem označil záměrně: „Název částečně evokoval původní vzor ovládaní zahraničního editora zvaného *Word-Star*. No a také to byl takový můj vtípek. Chodil jsem totiž na brněnskou základní školu v Antonínské ulici, kde se vyučovala angličtina a občas jsme měli k dispozici denní tisk z Británie, jmenovitě komunistické noviny *Morning Star*. Což mi přišlo jako dobrý název pro editor sloužící potřebám samizdatu. Když jsem se v Americe tehdy sešel se *Scrutonem*, opatrně se mě tehdy ptal, jestli vím, co se tak v Británii jmenuje. Smál jsem se a řekl jsem mu, že právě s tímto vědomím jsem svůj editor nazval.“ (SOUKUPOVÁ 2019)

## LITERATURA

- BOROVANSKÁ, J. – ROSOLOVÁ, D. 2012: Rozhovor s Barbarou Day. *Nomadva*. [cit. 2019-03-01] Dostupné z: <https://nomadva.webgarden.cz/rubriky/clanky-podle-rubrik/diotimin-koutek/rozhovor-s-barbarou-day>.
- DAYOVÁ, B. 1999: *Sametová filozofie*. Doplněk, Brno.
- FÍŠER, Z. 2011: Anonymní samizdatové edice v Brně mimo okruhy disentu: Stručný popis vybraných aktivit z 80. let dvacátého století. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, H 46, 2011, 71–77.
- GRAEVENITZ, K. VON 2009: „Podzemní univerzita“ pražských bohemistů: ukázka paralelní kultury v „normalizovaném“ Československu. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha.
- HÁJKOVÁ, Z. – MARTINEK, L. 2017: Samizdaty a filozofické semináře Milana Jelínka. In: *Bibliograf mezi regály. K životnímu jubileu doc. PhDr. Jaromíra Kubička, CSc.*, 156–254. Moravská zemská knihovna v Brně, Brno.
- HOLEČKOVÁ, M. E. 2009: *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Vyšehrad, Praha.
- JELÍNEK, L. 2010: Opoziční Brno za časů normalizace. In: J. Soukupová: *Nepoddajní, aneb, Nešlo to jinak: příběhy jihomoravských disidentů v 70. a 80. letech 20. století*, 5–23. Host, Brno.
- JELÍNEK, M. 1995: Brněnské samizdaty a filozofické semináře. In: F. Kautman (red.): *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech. Konference uspořádaná ve dnech 17. a 18. listopadu 1994 Obcí spisovatelů, Centrem Franze Kafky a Nadací H. Bölla v Praze (sborník referátů, diskusních příspěvků a tiskových ohlasů)*, 130–133. Primus, Praha.
- MEZNÍK, J. 2005: *Můj život za vlády komunistů (1948–1989)*. Matice moravská s podporou FF MU, Brno.
- MÜLLER, J. 1990: Epilog československého samizdatu. *Duha* 4, č. 2, 11–13.
- MÜLLER, J.: Vzdělávací nadace Jana Husa v České republice a ve Slovenské republice. In: *Letní univerzita francouzské filozofie*, 23–24. Vzdělávací nadace Jana Husa, Association Jan Hus, Brno, Paris.
- OSLZLÝ, P. 1993: Podzemní univerzita v Brně 1984–1989 (... 1990). (Příběhy, studie, rozhovory – fragment). In: *Podzemní univerzita. Vznik a organizace brněnských bytových přednášek a seminářů (1984–1989). Přednášky z filosofie a politikologie*, 9–103. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.
- Podzemní univerzita*. JIŘÍ MÜLLER, ed. Brno: Vzdělávací nadace Jana Husa, 2016.
- PŘIBAŇ, M. a kol. 2018: *Český literární samizdat 1949–1989. Edice, časopisy, sborníky*. Academia a Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., Praha.
- ROUSSARIE, N.: Association Jan Hus – všeobecné cíle. In: *Letní univerzita francouzské filozofie*, 19. Vzdělávací nadace Jana Husa, Association Jan Hus, Brno, Paris.
- SEDLÁČKOVÁ, M.: Letní univerzity organizované Association Jan Hus. In: *Letní univerzita francouzské filozofie*, 13–15. Vzdělávací nadace Jana Husa, Association Jan Hus, Brno, Paris.
- SOUKUPOVÁ, J. 2019: Textový editor pro český samizdat si utahoval z režimu, vzpomíná Zlatuska. *iDnes.cz: Brno a jižní Morava*. [cit. 2019-05-10] Dostupné z: [https://www.idnes.cz/brno/zpravy/jiri-zlatuska-samizdat-textovy-editor-morning-star-historie-30-let-svobody.A190206\\_455890\\_brno-zpravy\\_krut](https://www.idnes.cz/brno/zpravy/jiri-zlatuska-samizdat-textovy-editor-morning-star-historie-30-let-svobody.A190206_455890_brno-zpravy_krut).
- UHDE, M. 2013: *Rozpomínky: co na sebe vím*. Torst, Praha.
- URBÁŠEK, P. 2005: Rozhovor s Jiřím Müllerem. In: M. Vaněk – P. Urbášek (edd.): *Vítězové? Porážení?: životopisná interview. I. díl, Disent v období tzv. normalizace*, 573–615. Prostor, Praha.

## ARCHIVNÍ PRAMENY

Moravské zemské muzeum, Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření, Fond Jan Hus Educational Foundation.  
Moravské zemské muzeum, Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření, Fond Milana Jelínka.

## RÉSUMÉ

L'étude Conférences clandestines des universitaires français à Brno présente un chapitre important de l'histoire culturelle de la Moravie. Ces universitaires étaient envoyés en Tchécoslovaquie au cours de la deuxième moitié des années 80 du XXème siècle par l'Association Jan Hus à Paris. L'Association a été créée selon l'exemple de Jan Hus Educational Foundation à Oxford grâce à la philosophe française Catherine Audard au début de l'année 1981. Jean-Pierre Vernant en est devenu le premier président et à partir de 1983, Nathalie Roussarie occupait le poste de la secrétaire avec abnégation tout au long de l'existence de l'Association. Entre 1986–1990, une vingtaine des représentants importants de la vie intellectuelle française sont venus à Brno. La plupart des conférences ont eu lieu chez Jana et Milan Jelínek et en cachette, Bronislava et Jiří Müller ont contribué à leur organisation. Ils étaient également à l'origine de l'édition de samizdat Prameny (Sources) qui, présentait aux lecteurs les œuvres essentielles de la littérature spécialisée mondiale en traductions tchèques. Les rédacteurs de cette édition de samizdat ont trouvé leur inspiration dans les conférences des professeurs universitaires étrangers et dans la littérature spécialisée qu'ils apportaient. Le traité sur les séminaires clandestins avec les conférenciers

français est replacé dans le contexte culturel de l'époque et ainsi une partie de l'étude aborde les séminaires clandestins qui avaient eu lieu avant le début de la collaboration avec l'Association Jan Hus à Paris. De la même manière, la relation de Milan Jelinek envers la culture française remonte jusqu'à son Service du Travail Obligatoire et son emprisonnement pendant la Seconde Guerre mondiale. Une partie du traité est consacrée à ces rapports. Le traité s'appuie non seulement sur la littérature spécialisée disponible mais surtout sur les sources d'archives sauvegardées dans les fonds de Milan Jelinek et de Jan Hus Educational Foundation dans la collection du Musée de Moravie. Les discussions et la correspondance avec les témoins de l'époque étaient aussi une source importante lors de la rédaction du traité.

